

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kateřina Eliášová

**Aktuální otázky okolností vylučujících
protiprávnost**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 07. 2024

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této diplomové práce včetně poznámek pod čarou má 110 527 znaků včetně mezer.

V Praze dne 29. 07. 2024

.....

Kateřina Eliášová

PODĚKOVÁNÍ AUTORA

Zde chci poděkovat JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc., za jeho vstřícný přístup a za jeho cenné připomínky a rady při zpracovávání této práce. Ráda bych také poděkovala své rodině za podporu.

OBSAH

Úvod.....	1
1. Okolnosti vylučující protiprávnost	3
2. Krajiní nouze.....	5
2.1 Jednání způsobující co nejmenší škodu	6
2.2 Původce nebezpečí v krajiní nouzi.....	8
2.3 K podmínce proporcionality	11
2.4 Otázka prioritizace pacientů.....	14
2.4.1 Využití institutu krajiní nouze.....	15
2.4.2 Využití institutu konfliktu povinností	16
3. Nutná obrana.....	17
3.1 K pojmu útok	18
3.1.1 Nedbalostní a úmyslný útok.....	18
3.1.2 Nezaviněný útok	19
3.1.3 Útok ve formě opomenutí	22
3.2 Nutná obrana majetku	25
3.3 Automatizovaná obranná zařízení.....	27
3.4 Nutná obrana psychicky týraných žen	28
4. Svolení poškozeného	33
4.1 Způsobilost poškozeného k udělení svolení.....	34
4.1.1 Svěprávnost podle občanského práva	34
4.1.2 Příčetnost podle trestního práva	36
4.2 Svolení udělené v zastoupení	38
4.3 Svolení poškozeného k lékařskému zákroku	40
4.3.1 Svobodná volba pacienta	42

4.3.2 Právo rodičky na postup <i>non lege artis</i>	43
5. Přípustné riziko	46
5.1 Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy.....	47
5.1.1 Teorie přípustného rizika	48
5.1.2 Teorie svolení poškozeného	49
Závěr	51
Seznam používaných zkratk.....	53
Seznam použitých zdrojů.....	54
Seznam použité literatury.....	54
Seznam použitých právních předpisů.....	56
Seznam použité judikatury	56
Seznam ostatních zdrojů	57
Název diplomové práce v českém jazyce	59
Abstrakt.....	59
Klíčová slova	60
Název diplomové práce v anglickém jazyce.....	61
Abstract.....	61
Keywords	62

ÚVOD

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou jedním z tradičních institutů trestního práva, který stanoví výjimky i v tak stěžejní oblasti, jako je odpovědnost za trestné činy. V souladu se zásadou *nulla regula sine exceptione* tyto okolnosti způsobují, že při splnění zákonem daných podmínek, není konkrétní čin od svého počátku protiprávní a trestný. Tyto činy tak zákon označuje jako činy jinak trestné. Již ze samotného názvu institutu lze dovodit, že v případě aplikace okolností vylučujících protiprávnost není splněn jeden ze základních znaků trestného činu podle § 13 odst. 1 TZ.

Přestože zákon obsahuje poměrně ucelený výčet jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost, je třeba brát v potaz všechny okolnosti, pro které není možné určitý čin považovat za trestný. Na druhou stranu je však nezbytné k těmto okolnostem přistupovat s určitou mírou zdrženlivosti, vzhledem k tomu, že ospravedlňují osoby k odstraňování vzniklého nebezpečí bez obav z trestního postihu. Tím ale mnohdy dochází k zásahu do základních práv třetích osob. Při jejich výkladu je proto zásadní stavět se odpovědně nejen k obsahu jednotlivých podmínek, ale především k posuzování jejich splnění. S ohledem na to, že je při tomto posuzování zohledňována jedinečnost konkrétních situací a specifické postavení pachatelů činů jinak trestných, není vždy snadné rozhodnout, zda byly či nebyly podmínky splněny. I to vede ke vzniku rozličného množství otázek, na které se odborníci v rámci rozsáhlých diskusí snaží nalézt odpovědi.

Cílem této práce je zkoumat, jaké trendy v kontextu okolností vylučujících protiprávnost aktuálně rezonují společností a následně odpovídat na otázky, které v této souvislosti vyvstávají na mysl. Důsledné posouzení okolnosti vylučující protiprávnost totiž často tvoří tenkou linii mezi svobodou pachatele a jeho pobytem ve vězení. Tato skutečnost tak může mít zásadní dopady nejen na život pachatele, ale i na život dalších osob, které jsou na tomto pachateli závislé. K naplnění cíle práce je použita analytická metoda, s prvky metody filozofické a komparativní.

S ohledem na omezený rozsah se práce soustředí na podrobný rozbor čtyř z pěti okolností vylučujících protiprávnost, a to na krajní nouzi, nutnou obranu, svolení poškozeného a přípustné riziko. Práce tak poskytuje hlubší analýzu a lepší pochopení daných témat.

Práce se v první řadě zabývá krajní nouzí, přičemž je hledána odpověď na otázku, zda je osoba jednající v krajní nouzi povinna počínat si tak, aby svým jednáním způsobila co

nejmenší možnou škodu. Dále je zkoumáno, zda může v krajní nouzi jednat i osoba, která vznik nebezpečné situace sama zapříčinila. Pozornost je pak věnována podmínce proporcionality krajní nouze. Ve svém závěru se kapitola věnuje otázce prioritizace pacientů.

Další kapitola je zaměřena na nutnou obranu. V rámci této okolnosti vylučující protiprávnost je nejprve zkoumáno, zda musí být útok, jemuž se obránce brání, doprovázen úmyslným zaviněním, či lze připustit jeho spáchání i z nedbalosti. V souvislosti s tím se pak práce táže, zda může být útok i nezaviněný, a zda lze tedy připustit nutnou obranu i proti osobě trestně neodpovědné. Práce se zabývá i otázkou, zdali lze útok spáchat opomenutím. Následně je řešena otázka přiměřenosti obrany vůči útokům směřujícím výhradně proti majetkovým zájmům. Je přitom zkoumáno, zda může mít ochrana majetku přednost před zdravím útočníka, když je obecně zdraví považováno za cennější hodnotou než majetek a domovní svoboda. Pozornost je dále věnována fenoménu automatizovaných obranných mechanismů zaváděných v předtuše možných budoucích útoků. V neposlední řadě je hledána odpověď na otázku, zda lze za nutnou obranu považovat i situaci, kdy oběť usmrtí násilníka v odezvě na dlouhodobé psychické týrání.

Práce se dále soustředí na svolení poškozeného. Je hledána odpověď na to, zda lze v otázce způsobilosti k udělení souhlasu poškozenou fyzickou osobou užít zásad o svéprávnosti dle občanského práva, nebo je nutné užít zásad o přičetnosti dle práva trestního. Taktéž je pomocí kazuistiky zkoumáno, zda je osoba trestně odpovědná, i když jednala na základě svolení, které jí bylo uděleno nikoliv přímo poškozeným, nýbrž zprostředkovaně jeho zástupcem. Poslední část kapitoly je zaměřena na meze autonomie vůle jedince v souvislosti s lékařskými zákroky, přičemž je kladen důraz na kontroverzní téma práv rodičků na postup *non lege artis* během porodu.

Závěrem se práce věnuje problematice přípustného rizika, kdy kromě posuzování jeho mezí hledá odpověď na to, zda lze právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy posuzovat právě za užití této nebo jiné okolnosti vylučující protiprávnost.

1. OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

Podle teoretického výkladu jsou okolnosti vylučující protiprávnost takové okolnosti, které způsobují, že určité činy nejsou považovány za protiprávní a trestné, přestože jinak vykazují formální znaky skutkové podstaty trestného činu. Okolnosti vylučující protiprávnost mohou být zásadně přítomny u kteréhokoliv trestného činu, vyloučena není žádná skutková podstata uvedená ve zvláštní části trestního zákoníku.¹

Trestní zákoník v obecné části výslovně pojednává o celkem pěti okolnostech vylučujících protiprávnost, a to o krajní nouzi, nutné obraně, svolení poškozeného, přípustném riziku a oprávněném použití zbraně. Ve zvláštní části trestního zákoníku a v trestním řádu jsou pak uvedeny některé speciální okolnosti vylučující protiprávnost, jako například beztrestnost agenta či občanské zadržení pachatele podezřelého ze spáchání trestného činu.

I výslovně neupravené okolnosti (kupříkladu výkon práva nebo plnění zákonné povinnosti a rozkazu) ale mohou protiprávnost a trestnost vyloučit, neboť důvody vyloučení protiprávnosti a trestnosti lze aplikovat i analogicky. Uvedené je možné vysvětlit tím, že trestní odpovědnost je v souladu se zásadou *nullum crimen sine lege* dovoleno zužovat (nikoliv však rozšiřovat).²

Okolnosti vylučující protiprávnost je nutné odlišovat od důvodů pro zánik trestní odpovědnosti. V takovém případě totiž trestní odpovědnost vznikne a následně zanikne z důvodu předvídaného zákonem. K zániku trestní odpovědnosti může dojít v období od spáchání trestného činu, do okamžiku nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku, potažmo právní moci trestního příkazu za takový trestný čin, a to například účinnou lítostí, promlčením, smrtí pachatele či udělením milosti prezidentem. Trestní odpovědnost nicméně může zaniknout pouze u činů protiprávných a trestných.

¹ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 364, marg. č. 525.

² SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*. Praha: Orac, 2003, s. 133.

Právě v tom se liší od okolností vylučujících protiprávnost, které protiprávní ani trestné od samého počátku nejsou.

2. KRAJNÍ NOUZE

Trestní zákoník v ustanovení § 28 vymezuje krajní nouzi jako čin jinak trestný, kterým se odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem. Podstata krajní nouze tedy spočívá ve střetu dvou právem chráněných zájmů, přičemž jeden z nich je možné ochránit pouze obětováním toho druhého. Aby však jednání v krajní nouzi vylučovalo trestnost a protiprávnost, je nutné, aby byly splněny určité podmínky.

V první řadě musí platit, že nebezpečí za daných okolností nebylo možné odvrátit jinak, než právě činem jinak trestným (požadavek subsidiarity). Dále je stanoveno, že způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo dokonce závažnější než ten, který hrozil (požadavek proporcionality).

V neposlední řadě je stanoveno, že v krajní nouzi zásadně nemůže jednat ten, kdo má zvláštní povinnost určitý typ nebezpečí snášet. Proto například hasič, který je povinen snášet riziko poškození zdraví kouřem, nesmí odepřít plnění povinnosti v podobě hašení požáru. K tomu však Vokoun dodává, že daný požadavek nelze chápat absolutně, když kupříkladu po lékaři, který není vybaven žádnými ochrannými pomůckami, nelze spravedlivě požadovat, aby se při léčení pacienta bez zdráhání vystavil nebezpečí nákazy nakažlivou přenosnou chorobou.³ Obdobně by tedy i výše zmíněný hasič mohl odmítnout vstup do hořící budovy, pakliže by nebyl náležitě vycvičen.

Někteří autoři (například Jelínek⁴ nebo Krupka⁵) mezi podmínky krajní nouze výslovně řadí i podmínku časovou, tedy požadavek, aby jednání v krajní nouzi bylo uskutečněno v době, kdy nebezpečí bezprostředně hrozí. Shodně s Pelcem lze však mít za to, že vymezení takovéto podmínky se nejvíce jeví jako vhodné, když je onen časový aspekt obsažen v samotném pojmu „krajní nouze“, a jeho existence je proto nutným předpokladem posuzování jednání za jednání v krajní nouzi.⁶ Separátní vymezení časové podmínky proto není logické.

³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 249.

⁴ NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 192.

⁵ KRUPKA, Vladimír. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: Armex publishing, 2012, s. 68.

⁶ PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*. Praha: Leges, 2021, s. 204.

V návaznosti na problematiku časové podmínky pak Pelc upozorňuje na nesprávný přístup k otázce excesů z krajní nouze. Zatímco většina autorů, mezi něž lze řadit například Solnaře,⁷ Kuchtu,⁸ či Jelínka⁹ za exces považují nesplnění jakékoliv z výše uvedených podmínek krajní nouze, Pelc je toho názoru, že excesem je pouze nedodržení podmínky proporcionality a subsidiarity. Zásadně odmítá, aby za exces z krajní nouze bylo považováno i nesplnění povinnosti snášet nebezpečí, když samotná zákonná definice stanoví, že u osoby, jež je povinna snášet nebezpečí, se vůbec nejedná o krajní nouzi. Pakliže nejde o krajní nouzi, nemůže se pak uvažovat ani o excesu z jejích mezí.¹⁰

Pelc rovněž odmítá připuštění excesu z časových mezí krajní nouze, a to v návaznosti na jeho výše zmíněný odmítavý postoj k samotné existenci časové podmínky. Argumentuje, že není-li splněna podmínka bezprostředního ohrožení, nejedná se vůbec o krajní nouzi. Shodným postupem jako u podmínky o povinnosti snášet nebezpečí dochází k závěru, že nejedná-li se vůbec o krajní nouzi, nelze hovořit ani o vybočení z jejích mezí.¹¹

2.1 Jednání způsobující co nejmenší škodu

Aby škodlivé jednání v krajní nouzi vylučovalo trestnost a protiprávnost, musí mimo jiné platit, že nebezpečí za daných okolností nebylo možné odvrátit jinak než právě tímto škodlivým jednáním, resp. činem jinak trestným. Požadavek subsidiarity totiž vychází ze skutečnosti, že v případě jednání v krajní nouzi nejčastěji bývají zasaženy zájmy třetích, nezúčastněných osob.¹² Takový stav je nežádoucí, proto existuje-li mezi možnostmi řešení krajní nouze jedna, která je způsobilá nebezpečí odvrátit bez způsobení

⁷ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*, s. 144.

⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 369, marg. č. 534.

⁹ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. Praha: Leges, 2022, s. 273.

¹⁰ PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*, s. 205.

¹¹ Ibid.

¹² KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*. 1998, č. 10, s. 51.

škody, musí být právě tato možnost zvolena.¹³ Pakliže ale taková možnost neexistuje, je zásah do sféry třetích osob v podobě způsobení škody přípustný. Použije-li proto v parku osoba A při obraně před útočícím psem cizí kolo (neboť užití tohoto kola bylo jediným možným způsobem obrany) a toto kolo je v důsledku obrany neodvratně zničeno, není osoba A trestně odpovědná za trestný čin poškození cizí věci dle ustanovení § 228 TZ, neboť dodržela podmínku subsidiarity krajní nouze.¹⁴

Co když se ale jednajícimu v krajní nouzi naskytuje větší počet možností, přičemž každá z nich způsobuje škodu jiného rozsahu? V takovém případě je diskutabilní, zda může být požadavek subsidiarity interpretován i tak, že by osoba jednající v krajní nouzi měla ze všech v úvahu přicházejících způsobů odvracení nebezpečí zvolit ten, který přináší nejmenší škodu. Měla-li by proto osoba A na výběr z většího množství kol, přičemž některá z nich by byla na první pohled levnější a starší, je otázkou, zda by bylo možné od osoby A spravedlivě požadovat, aby k obraně užila právě ono levnější kolo.

Podle Jelínka tomu tak je. Jako příklad uvádí situaci, kdy dezorientovaná osoba na horách ve vánici narazí na opuštěnou chatu. Ve snaze ukrýt se v ní, aby se zachránila před umrznutím, by dle Jelínka měla použít co nejméně devastující způsob jejího otevření. Může-li se proto do chaty dostat rozbitím malé okenní výplně na sklepním okně, nesmí místo toho devastovat vstupní dveře.¹⁵ Nedodržení této podmínky je dle něj nutné považovat za exces z krajní nouze.¹⁶

Luxová zastává opačný postoj. Podle ní je nutné jednání, k němuž se subsidiarita váže, důsledně odlišovat od následku, který jednáním v krajní nouzi může vzniknout.¹⁷ Je toho názoru, že v rámci podmínky subsidiarity by měl být porovnáván pouze samotný způsob

¹³ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 367, marg. č. 532.

¹⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*, s. 267.

¹⁵ Ibid., s. 268.

¹⁶ NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*, s. 192.

¹⁷ LUXOVÁ, Lucie. Subsidiarita krajní nouze jako preference řešení způsobujícího co nejmenší možnou škodu? *Bulletin advokacie* [online]. 2015 [cit. 14.05.2024]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/subsidiarita-krajni-nouze-jako-preference-reseni-zpusobujiciho-co-nejmensi-moznou-skodu?browser=full>.

jednání, srovnání následku by pak mělo být ponecháno na zásadě proporcionality. Tím by se zabránilo vzniku situace, kdy by jednání nemohlo být považováno za krajní nouzi jen proto, že jednající nezvolil způsob vyvolávající co nejmenší možnou škodu, třebaže způsobený následek stále ještě nebyl v rozporu se zásadou proporcionality. Uvádí přitom, že i mírnější způsob jednání může vést ke vzniku závažnějšího následku a naopak. Jako příklad poukazuje na situaci osoby napadené útočícím zvířetem: „*Mírnější způsob v podobě úderu pěstí, který může napadaná osoba proti původci nebezpečí užít, může mít za následek zlomenou čelist psa, a to i když úder nebyl veden razantně. Naopak užití pepřového spreje, tedy zbraně, je schopné vyvolat mnohonásobně menší následek v podobě podráždění očí a dýchací soustavy. Zatímco v prvním případě majiteli zvířete vznikne škoda spočívající ve výlohách za lékařské ošetření, v případě druhém následky pepřového spreje odezní po několika hodinách i bez lékařské pomoci.*“¹⁸

I podle Vokouna je správnost interpretace o preferenci řešení způsobujícího co nejmenší škodu sporná, neboť klade na osobu jednající v krajní nouzi nepřiměřeně vysoké požadavky.¹⁹ Shodně se k otázce staví i Solnař²⁰ a Kuchta²¹.

2.2 Původce nebezpečí v krajní nouzi

Nebezpečí je stav hrozící poruchou, přičemž zpravidla platí, že není rozhodující jeho původ. Pramenem nebezpečí tak mohou být přírodní síly, technické nedostatky, fyziologické procesy v lidském organismu nebo zvířata, pokud nejsou pouhým nástrojem útoku člověka,²² v takovém případě by byl totiž pramenem nebezpečí člověk, jež užil k útoku živý nástroj.

¹⁸ Ibid., odst. 2.

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*, s. 249.

²⁰ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*, s. 141.

²¹ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 367, marg. č. 532.

²² Ibid., s. 366, marg. č. 529.

V souvislosti s krajní nouzí je ale často diskutovanou otázkou, zda může být nebezpečí vyvoláno i osobou, která je jím pak sama ohrožena, potažmo zda v krajní nouzi může jednat i osoba, která vznik nebezpečné situace sama zapříčinila. Přitom je ale nutné odlišovat dvě alternativní situace, které mohou v této souvislosti nastat a které jsou promítnuty do následujících smyšlených kazuistik.

Kazuistika č. 1: *Pan A jakožto ošetřovatel v zoologické zahradě omylem opomene zamknout lví výběh. Lev tak z výběhu uteče, ošetřovatele napadne a ten jej v obraně zastřelí.*

Kazuistika č. 2: *Pan A jakožto ošetřovatel chce, aby zoologické zahradě vznikla finanční škoda. Proto zosnuje plán usmrcení lva, o nějž již několik týdnů pečuje. Rozhodne se, že jej nechá několik dnů hladovět, neboť ví, že hlad u lva zvyšuje frustraci a agresivitu. To se i potvrzuje, když vyšetřovatel navštíví lví výběh a je zvířetem napaden. Pod záminkou tohoto napadení pak ošetřovatel lva zastřelí, čímž dokonává svůj plán.*

V případě kazuistiky č. 1 je zřejmé, že lev unikl z výběhu v důsledku nedbalostního jednání ošetřovatele. Ošetřovatel pak tygra usmrtil v krajní nouzi, kterou sám omylem zavinil. Je otázkou, zda toto usmrcení může být za jednání v krajní nouzi posouzeno, když si nebezpečí vyvolal z nedbalosti sám ošetřovatel. Právní doktrína je toho názoru, že ano.

Podle Kubové nelze libovolně rozšiřovat podmínky trestní odpovědnosti v neprospěch pachatele. Proto by dle ní vyloučení krajní nouze mělo být přípustné pouze za předpokladu, že k tomuto kroku opravňuje ustanovení normy stejné, popř. vyšší právní síly, než má trestní zákon.²³ Vzhledem k neexistenci takové normy se tedy lze domnívat, že by Kubová jednání ošetřovatele v kazuistice č. 1 považovala za jednání v krajní nouzi. Shodně danou věc posuzují i Ščerba s Fryštákem, když tvrdí, že nebezpečí může být způsobeno i tou osobou, která se jej následně snaží v rámci krajní nouzi odvrátit. Jako příklad uvádějí situaci, kdy určitá osoba neúmyslně rozdráždí psa, který na ni poté zaútočí, takže jej musí v obraně usmrtit.²⁴

²³ KUBOVÁ, Olga. *K některým otázkám krajní nouze*, s. 53.

²⁴ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2022, § 28, marg. č. 7.

Porušení podmínek krajní nouze pak Kubová vidí například v situaci, kdy pachatel úmyslně přivodí stav nebezpečí, aby při jeho odvracení mohl spáchat naplánovaný jinak trestný čin.²⁵ Právě tomuto popisu odpovídá kazuistika č. 2, v níž cílem pana A bylo ocitnout se v krajní nouzi, a této pozice následně zneužít ke spáchání činu jinak trestného. Dovolnost takto vyprovokované krajní nouze odmítá kromě Kubové i Solnař²⁶ a také Ščerba s Fryštákem, kteří jsou toho názoru, že „nemůže jít o krajní nouzi, jestliže daná osoba záměrně vyvolá určité nebezpečí, aby pak mohla při jeho odvracení zdánlivě beztrestně poškodit zákonem chráněný zájem, tedy vyvolává nebezpečí jen proto, aby se vyhnula trestní odpovědnosti a trestu za jednání, které hodlá uskutečnit (například pachatel záměrně rozdráždí sousedova psa jen proto, aby jej následně mohl usmrtit, to vše ze zášti vůči sousedovi).“²⁷

V této souvislosti lze poukázat i na rozsudek Nejvyššího správního soudu, v němž osmý senát stanoví, že „Pakliže jednáající osoba se vznikem nebezpečné situace výslovně počítá a chce ji vyvolat (úmysl přímý), nebo je vznik nebezpečné situace vysoce pravděpodobný a jednáající osoba je smířena s tím, že tato situace nastane, pak není možné, aby se dovolala vyloučení protiprávnosti jednání, jež vedlo k odvrácení nebezpečí přímo hrozícího zájmu chráněnému zákonem, z důvodu krajní nouze. (...) Bylo by proti smyslu a účelu krajní nouze a v rozporu se zásadou, dle které nikdo nemůže těžit ze svého úmyslného protiprávního jednání, aby se vyloučení protiprávnosti jednání mohl dovolávat ten, kdo jednal přinejmenším v nepřímém úmyslu, že nebezpečná situace nastat může.“²⁸ Je zřejmé, že závěry uvedeného rozhodnutí správního soudu nelze automaticky aplikovat v poměrech trestního práva. Je však možné dovozovat, že by výklad příslušných ustanovení trestního zákoníku měl být obdobný. Uvedené lze odůvodnit zejména velmi blízkou tendencí obou právních předpisů (tj. trestního zákoníku a zákona o odpovědnosti za přestupky). Odlišné závěry v těchto oblastech by rovněž mohly vést k narušení právní jistoty, jelikož zde právní úprava vychází ze stejných předpokladů.

²⁵ KUBOVÁ, Olga. *K některým otázkám krajní nouze*, s. 53.

²⁶ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*, s. 141.

²⁷ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 28, marg. č. 7.

²⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. února 2021, č. j. 8 As 380/2018-31.

Shodně se k otázce posouzení kazuistiky č. 2 staví Jelínek, který bez dalšího stanoví, že v krajní nouzi jedná i ten, kdo sám rozdráždil zvíře, jež na něj následně zaútočilo. Nespecifikuje však, zda toto vyprovokování může být učiněno pouze z nedbalosti nebo i úmyslně.²⁹

2.3 K podmínce proporcionality

Jednou z podmínek krajní nouze je tzv. požadavek proporcionality. Ten vychází ze zásady, že ze dvou zel je vždy třeba zvolit to menší. Je proto stanoveno, že následek způsobený jednáním v krajní nouzi nesmí být zřejmě stejně závažný nebo dokonce závažnější než ten, který hrozil. Posouzení, zda je tato podmínka splněna, musí být realizováno v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke všem jedinečným charakteristikám a souvislostem situace.³⁰

Při porovnávání původně hrozícího a skutečně způsobeného následku se v první řadě vychází ze subjektivního hlediska, respektive z individuálního hodnocení konkrétního zájmu osoby jednající v krajní nouzi. Takový výklad lze dovodit z užití slova „zřejmě“ v zákonné definici podmínky proporcionality krajní nouze. Pelc ale podotýká, že subjektivní pojetí se uplatní nikoli ve smyslu vnímání žebříčku obecných hodnot každého člověka, nýbrž ve smyslu vnímání intenzity zásahu konkrétního právního statku. Při hodnocení splnění podmínky proporcionality se tedy vychází z úsudku jednajícího o tom, jaký právní statek byl zasažen a jakou intenzitou.³¹ Platí proto například, že *„za situace, kdy se k řadě zaparkovaných vozidel po svahu blíží uvolněný přívěsný vozík, nelze spravedlivě vytýkat majiteli vozidla, které stojí zkraje řady, že své vozidlo odveze do bezpečí, i když v důsledku toho přívěs narazí do sousedního vozidla a poškodí je stejně, jako by poškodil jeho vlastní vozidlo.“*³²

²⁹ NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*, s. 189.

³⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 367, marg. č. 532.

³¹ PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*, s. 201.

³² ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*, s. 250.

V druhé řadě se pak vychází z objektivního hlediska, tedy z obecné hierarchie chráněných hodnot. V rámci ní bývá na první místo řazen život, na druhé zdraví, na třetí svoboda a důstojnost, na čtvrté ústavní zřízení a územní celistvost státu, poslední místo pak zaujímá majetek.³³ Proto například platí, že zlomení pacientova žebra lékařem během zevní masáže srdce není trestným činem ublížení na zdraví podle § 146 TZ, neboť lékař masáží odvracel podstatně závažnější nebezpečí smrti pacienta,³⁴ nebo že „*zásah do vlastnických práv majitele automobilu, který je bez jeho svolení užit k záchraně zraněného, je vždy méně závažným následkem než smrt zraněného.*“³⁵ Výše vyjmenované pořadí chráněných zájmů není bezpodmínečné. V rámci porovnávání následků je totiž nutné brát zřetel na intenzitu ohrožení chráněného zájmu, přičemž platí, že vysoká intenzita následku na hierarchicky méně významném zájmu může odůvodnit vyšší závažnost takového následku ve srovnání s nízkou intenzitou následku na zájmu hierarchicky významnějším.³⁶ Proto například nepatrné ublížení na těle, kterým se odvrací nebezpečí škody značného rozsahu na majetku, může být následkem méně závažným, než který hrozil, třebaže je zdraví obecně významnější hodnotou než majetek.³⁷

Vokoun v neposlední řadě dodává, že je v rámci porovnávání následků vždy nutné vzít v potaz i stupeň pravděpodobnosti hrozícího a způsobeného následku. Jako příklad uvádí situaci, kdy lékař poskytuje první pomoc zraněné osobě pod vlivem menšího množství alkoholu, přesto však jeho jednání splňuje podmínku proporcionality krajní nouze. „*Pravděpodobnost, že pouze lehce podnapilý lékař způsobí těžce zraněnému člověku při poskytování první pomoci ještě větší újmu, je mnohem nižší než pravděpodobnost, že tento těžce zraněný člověk bez poskytnutí pomoci zemře.*“³⁸

³³ Ibid.

³⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*, s. 271.

³⁵ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*, s. 250.

³⁶ Ibid.

³⁷ NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*, s. 191.

³⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*, s. 251.

Z judikatury³⁹ i právní doktríny⁴⁰ s ohledem na výše uvedené vyplývá, že podmínku proporcionality v žádném případě nespĺňuje jednání pachatele, který zachraňuje vlastní život tím, že usmrtí jiného.⁴¹ Vzhledem k tomu, že je v daném případě na obou stranách vah poměřován zájem na zachování života jako té nejvyšší lidské hodnoty, přičemž v obou případech je z kvalitativního hlediska následkem smrti, je závěr o nespĺnění podmínky proporcionality v tomto případě rozumný. Lze se nanejvýš tázat, proč zde není zohledněno subjektivní hledisko osoby jednající v krajní nouzi, která by v kritickém okamžiku upřednostnila svůj život před životem jiné osoby v rámci pudu sebezáchovy. Představit si lze například situaci, kdy po pádu letadla zůstanou na opuštěném ostrově jen dva přeživší, po několika týdnech utrpení a strádání se pak z důvodu hladu jeden z nich rozhodne usmrtit toho druhého.

Na druhou stranu je judikaturou dovozeno,⁴² že obětováním jednoho života k záchraně více osob jsou podmínky krajní nouze jakožto okolnosti vylučující protiprávnost splněny. Podle Melzera je však toto řešení v rozporu s požadavkem lidské důstojnosti. „*Znamenalo by totiž, že osoba, která má být obětována, je povinna strpět obětování svého života. Její existence se tak stane jen nástrojem pro záchranu jiných. To by v zásadě bylo v jasném rozporu s ochranou jejího života a její lidské důstojnosti. Její obětování tak nemůže být kryto okolností vylučující protiprávnost. Na druhou stranu je však nepochybně ochrana více lidských životů společensky záslužný čin, který nelze trestat, ani jinak sankcionovat. V tomto případě je tak třeba krajní nouzi posuzovat jako okolnost vylučující odpovědnost, např. trestnost.*“⁴³

³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. prosince 1980, sp. zn. 3 To 72/80.

⁴⁰ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*, s. 142.

⁴¹ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 28, marg. č. 28.

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. prosince 1980, sp. zn. 3 To 72/80.

⁴³ MELZER, Filip. Soukromoprávní význam jednání v krajní nouzi. *Právní rozhledy*. 2014, č. 15–16, s. 549–552.

Melzer přitom vhodně poukazuje na ustanovení § 150 a § 151 TZ, z nichž jednoznačně vyplývá, že zásadně neexistuje povinnost obětovat se na ochranu jiného, když obě tato ustanovení kladou na osobu povinnost poskytnout jinému pomoc pouze za předpokladu, že si tím sama nepřivodí nebezpečí. Tzv. samaritánský princip lze dle Melzera připustit ve zcela výjimečných případech, kdy hrozící nebezpečí zjevně převyšuje, co je třeba k zákroku vynaložit. V ostatních případech, kdy chráněný zájem podstatně nepřevyšuje zájem jednáním v krajní nouzi dotčený, nebo v případech, kdy se z jiného důvodu při poměrování dotčených zájmů neprosadí zájem chráněný, by byl dle něj závěr o naplnění podmínek krajní nouze v rozporu s principem proporcionality, a tedy i v rozporu s ústavním pořádkem. Je tedy toho názoru, že je nutné v těchto případech provést tzv. teleologickou redukci uvedeného pravidla, v důsledku čehož by jednání v krajní nouzi působilo jen jako okolnost vylučující odpovědnost, tj. přinejmenším trestnost, a nikoliv jako okolnost vylučující protiprávnost.⁴⁴

Ščerba a Fryšták k tomuto tématu předkládají názor, že „*lidský život je nejvyšší hodnotou, kterou nelze počítat „na kusy“, tzn., že nelze připustit obětování lidského života, byť za účelem záchrany většího počtu životů.*“⁴⁵ Uzavírají však, že jde o poměrně složitou etickou otázku, kterou je velmi obtížné jakkoliv generalizovat.

2.4 Otázka prioritizace pacientů

Doležal upozorňuje na další velmi kontroverzní eticko-právní téma, a to na otázku prioritizace některých pacientů na úkor pacientů druhých.⁴⁶ Konkrétně se zabývá situací, kdy lékař ve zdravotnickém zařízení ošetřuje dva pacienty, z nichž ani jeden z počátku nevyžaduje poskytnutí vzácného zdroje (například napojení na ventilátor), nicméně v určitém okamžiku tato potřeba u obou pacientů vznikne.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 28, marg. č. 28.

⁴⁶ DOLEŽAL, Tomáš. Konflikt povinností jako okolnost vylučující protiprávnost – východisko pro úvahy o možné prioritizaci pacientů v případě nedostatku zdrojů – Zdravotnické právo a bioetika. [online]. 2020 [cit. 10.05.2024]. Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/konflikt-povinnosti-jako-okolnost-vylucujici-protipravnost-vychodisko-pro-uvahy-o-mozne-prioritizaci-pacientu-v-pripade-nedostatku-zdroju/>.

Buď může dojít k tomu, že potřeba poskytnutí intenzivní péče u obou pacientů vyvstane v odlišném okamžiku, například u jednoho pacienta ráno a u druhého večer. V takové situaci je uplatněno tzv. pravidlo *first come, first served*, přednost je tedy dána pacientovi, jehož stav vyžadoval napojení na ventilátor jako první, resp. ráno. Tento princip je uznáván právní doktrínou, Doležal nicméně upozorňuje na jeho diskriminační charakter. Někdy totiž může být jeden pacient na úkor druhého napojen na vzácný zdroj třeba jen díky tomu, že jej sanitka do nemocnice přivezla o pár minut dříve, jelikož bydlel blíže k nemocnici: „*Princip first come, first served jako pravidlo prioritizace (...) může být v krizových případech diskriminační. Tato diskuse byla v zahraničí v posledních 30 letech opakovaně vedena a toto pravidlo bylo pro prioritizaci opuštěno. Činit totiž poskytnutí IP⁴⁷ závislé na tom, že někdo bydlí dále od nemocnice než jiný (nebo záchranná služba řeší jiné případy) a je tedy dovezen později, je totiž v rozporu s běžně uznávanými medicínskými kritérii pro posouzení přidělení péče.*“⁴⁸

Ještě složitější je ale situace, kdy potřeba poskytnutí intenzivní péče vznikne ve shodném okamžiku u obou pacientů, pravidlo *first come, first served* pak samozřejmě uplatnit nelze. Zároveň je ale v kritické situaci nedostatku fakticky vyloučeno, aby intenzivní péče byla poskytnuta oběma. Jak tedy ospravedlnit jednání lékaře, který by zachránil život jen jednomu z pacientů, zatímco toho druhého by nechal zemřít?

2.4.1 Využití institutu krajní nouze

Jak již bylo v předchozí kapitole uvedeno, právní doktrína se jednoznačně shoduje na tom, že podmínku proporcionality krajní nouze v žádném případě nesplňuje jednání pachatele, který zachraňuje vlastní život tím, že usmrtí jiného, neboť je v takovém případě na obou stranách vah poměřován totožný zájem na zachování života, přičemž v obou případech je z kvalitativního hlediska následkem smrti. Způsobený následek je tak stejně závažný jako ten, který hrozil.

Takový závěr je pak možné shodně vztáhnout i na případné jednání lékaře (jakožto třetí osoby), který by se rozhodl poskytnout péči jen jednomu pacientovi, zatímco toho

⁴⁷ IP = intenzivní péče.

⁴⁸ DOLEŽAL, Tomáš. *Konflikt povinností jako okolnost vylučující protiprávnost – východisko pro úvahy o možné prioritizaci pacientů v případě nedostatku zdrojů – Zdravotnické právo a bioetika.*

druhého by nechal umřít. Jelikož proti sobě stojí záchrana dvou životů, tedy hodnot, které nelze porovnávat a dospět k tomu, že jeden z životů si záchranu zaslouží více než ten druhý, je využití institutu krajní nouze v této situaci zásadně vyloučeno.

2.4.2 Využití institutu konfliktu povinností

Dle Doležala je na jednání lékaře, který zvolí záchranu života jednoho z pacientů na úkor pacienta druhého, vhodné aplikovat jinou okolnost vylučující protiprávnost, a to tzv. konflikt povinností (*Rechtsfertigende Pflichtenkollision* nebo *conflict of duties*). Byť konflikt povinností není v českém právním prostředí popsán a běžně uznáván, na danou situaci dle Doležala vhodně dopadá. Jak navíc správně Doležal dodává, „naše trestněprávní dogmatika vychází z toho, že výčet okolností vylučujících protiprávnost v TZ není taxativní.“⁴⁹

Doležal ke konfliktu povinností uvádí, že jej lze aplikovat pouze na omisivní delikty a je podmíněn faktickou situací, pro kterou platí zásada *impossibilia nulla obligatio est*, tedy že k nemožnému závazek nevznikne. „Jedná se o situaci, kdy je pachatel povinen v ten samý čas ke dvěma nebo více právním povinnostem, ale může splnit pouze jednu. Klasickým případem v rámci německé trestněprávní dogmatiky je situace lékaře, který může zachránit pouze jednoho z pacientů. Mimo lékařské prostředí je pak uváděn příklad otce, který může z hořící domu zachránit pouze jedno ze svých dětí.“⁵⁰

Doležal doplňuje, že při aplikaci okolnosti konfliktu povinností je zcela na úvaze ošetřujícího lékaře, koho z pacientů si vybere k záchraně, nicméně dle něj výběr nesmí být zcela svévolný, nýbrž vázán kritériem naléhavosti a vyhlídky na klinický úspěch neboli tzv. kritériem pravděpodobnosti úspěchu terapie.

⁴⁹ Ibid., odst. 14.

⁵⁰ Ibid., odst. 15.

3. NUTNÁ OBRANA

Nutná obrana je v § 29 TZ definována jako čin jinak trestný, kterým se odvrací přímo hrozící či trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, přičemž tato obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Shodně jako v případě krajní nouze i během nutné obrany dochází ke střetu dvou chráněných zájmů. Na jedné straně stojí chráněný zájem obránce, na druhé straně pak chráněný zájem útočnicka. S ohledem na to, že daný střet byl vyvolán útočником, je třeba vycházet ze zásady, že riziko vyvolané útokem by měl nést útočnick, a nikoli obránce, a že by tedy právě chráněný zájem útočnicka měl být upozaděn.⁵¹ Riziko, které útočnick musí v daném případě nést, spočívá v absenci podmínky proporcionality a subsidiarity nutné obrany. To znamená, že se obránce může bránit i v případě, že je možné následek odvrátit jinak (například útekem), a že útočnickovi může být způsoben závažnější následek, než který z útoku obránce hrozil. Tato situace s v teorii trestního práva nazývá jako privilegovaná nutná obrana.

I v případě privilegované nutné obrany je ale obránce určitými zákonnými podmínkami limitován. Jednak je na něj kladen požadavek, aby jeho obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. V takovém případě by se obránce dopustil tzv. intenzivního excesu.⁵² K tzv. extenzivnímu excesu by pak došlo v případě, že by obránce vybočil z časových mezí nutné obrany, tj. že by s obranou započal v době, kdy ještě útok bezprostředně nehrozil, nebo by ji naopak vedl i poté, co byl útok ukončen.⁵³ Pro osobu, která takto z mezí nutné obrany vybočí, již bez dalšího neplatí, že nemůže být trestně odpovědná.

⁵¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2023, s. 661, marg. č. 1.

⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. dubna 2023, sp. zn. 4 Tdo 299/2023.

3.1 K pojmu útok

3.1.1 Nedbalostní a úmyslný útok

Útokem se rozumí protiprávní jednání člověka, které je pro společnost škodlivé.⁵⁴ Je ale otázkou, zda toto jednání musí být doprovázeno úmyslným zaviněním, či lze připustit jeho spáchání i z nedbalosti. Právní obec se v tomto směru rozděluje na dva tábory.

Ščerba s Fryštákem jsou toho názoru, že útok může být uskutečněn pouze úmyslně.⁵⁵ Nedbalostní útok není dle jejich názoru připuštěn, neboť u něj není jednoznačně zřejmá intence útočnicka a napadený si tak nemůže být jist, zda existuje reálná hrozba a s ní spojená potřeba se bránit. Případná obrana by tak pro útočnicka mohla mít fatální následky jen z důvodu nesprávného vyhodnocení situace obráncem. Jako příklad uvádí situaci, kdy osoba neopatrně zachází s nabitou zbraní a tím ohrožuje lidi okolo, třebaže nemá úmysl jim ublížit. V takovém případě by pak bylo možné tohoto ohrožovatele v nutné obraně i usmrtit, neboť, jak již bylo výše zmíněno, nutná obrana je oproštěna o podmínky proporcionality a subsidiarity. Právě prostor pro neadekvátní reakci na nedbalostní útok je argumentem, proč nepřipustit jeho možnou existenci. I podle Borčevského je spíše možno přisvědčit názoru, že útok nemůže být veden formou nedbalostního jednání.⁵⁶ Novotný možnost nedbalostního útoku bez dalšího vylučuje.⁵⁷

Naopak Šámal se jednoznačně přiklání k variantě, že za útok je třeba považovat nejen úmyslné, ale i nedbalostní jednání.⁵⁸ K již zmíněnému příkladu osoby manipulující s nabitou zbraní uvádí, že v daném případě je naopak dán více než dostačující prostor pro adekvátní reakci. Obránce má možnost v první řadě upozornit útočnicka na jeho nebezpečnost využitím napomenutí či výzvy. Jestliže v reakci na výzvu útočnick zbraň

⁵⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 372, marg. č. 538.

⁵⁵ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 29, marg. č. 7.

⁵⁶ BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 155.

⁵⁷ CHMELÍK, Jan, František NOVOTNÝ a Simona STOČESOVÁ. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 143.

⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 664, marg. č. 2.

usměrní a ukončí hrozící nebezpečí, nelze již uvažovat o nutné obraně v podobě usmrcení. Pokud naopak útočník své jednání neusměrní, ale dokonce i zbraní vystřelí (byť se netrefí), je nutná obrana v podobě usmrcení útočníka více než adekvátní.

Při hledání odpovědi na tuto rozporuplnou otázku se spíše lze přiklonit k názoru Šámala. Ve výše uvedeném příkladu útočníka se zbraní by usmrcení útočníka bez předchozí snahy o vysvětlení situace formou promluvy s útočníkem nemohlo být vůbec považováno za nutnou obranu, neboť by nebylo vyjasněno, zda vůbec útok hrozí či dokonce trvá. Povinnost obránce vyhodnotit, zda se skutečně jedná o útok a zda je tedy nutno se bránit, je přitom dána i u protiprávních činů úmyslných. Soudy například musí hodnotit, zda se obránce nebránil jen z důvodu strachu a subjektivního pocitu ohrožení, třebaže ve skutečnosti útok vůbec nehrozil.⁵⁹ Nelze zpochybnit náročnost vyhodnocování situace obránce v případě, že útočník páchá nedbalostní útok, a jeho intence tedy nejsou jednoznačné. Tato náročnost však není dostatečným argumentem pro uzavření, že by útok krytý nedbalostním zaviněním neměl být za útok považován. V případě, že není jisté, zda je na místě nutná obrana, nelze pak ani argumentovat absencí podmínky proporcionality a subsidiarity, a ospravedlňovat tak fatální následky případné putativní nutné obrany.

3.1.2 Nezaviněný útok

Lze si představit i situaci, kdy je útočníkem osoba, která ale takový útok vůbec nezamýšlela. Nejenže tedy útočit nechtěla, s útokem nebyla přinejmenším ani srozuměna. Chyběla tedy složka volní. Zároveň u takové osoby patrně absentovala složka vědění, když daný útok nepovažovala za možný, pravděpodobný ani za jistý a vzhledem k okolnostem a jejím osobním poměrům to od ní ani nebylo možné spravedlivě požadovat.

Právní doktrína nezaviněné útoky připouští. Dle Novotného útok nemusí být zároveň trestným činem, stačí, je-li protiprávní. Je proto možné připustit nutnou obranu i proti útokům osob trestně neodpovědných pro nepříčetnost nebo nedostatek věku.⁶⁰ Shodně

⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 22. listopadu 1929, č.j. Zm I 574/29.

⁶⁰ CHMELÍK, Jan, František NOVOTNÝ a Simona STOČESOVÁ. *Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 143.

k otázce přistupuje i Borčevský, když bez dalšího stanoví, že „nutná obrana je možná i proti činu jinak trestnému (například člověka trestně nezpůsobilého, tj. nepřičetného, nezletilého, či jednajícího ve skutkovém omylu).“⁶¹

Takový výklad se však s ohledem na následující smyšlenou kazuistiku jeví jako unáhlený.

Pan A poslední tři roky pečuje o svou těžce nemocnou manželku paní B trpící schizofrenií. Součástí této péče je i podávání vysoké dávky antipsychotik. Přestože je pan A v podávání léku důsledný, jednoho večera opomene tento lék manželce podat, ta o pár hodin později v rámci těžkých halucinací začne svého manžela škrtit. Ve snaze vyprostit se z jejího sevření pan A popadne stolní lampu z nočního stolku a prudce zasáhne manželku do hlavy, čímž jí způsobí těžké ublížení na zdraví v podobě krváčení do mozku.

V uvedeném případě byla útočnicem paní B, žena trpící těžkou formou schizofrenie. V důsledku této nemoci nebyla v době činu přičetná, tedy schopna rozpoznat protiprávnost činu ani ovládnout své jednání. Jednala tedy nezaviněně. Přesto se ale škrcením manžela dopustila protiprávního jednání, které směřovalo proti chráněnému zájmu. Je otázkou, zda lze tedy jednání paní A posoudit bez dalšího jako útok a zda tedy následnou nutnou obranu pana A považovat za adekvátní.

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, specifíkem nutné obrany je střet dvou chráněných zájmů. Na jedné straně stojí chráněný zájem obránce, na druhé straně pak chráněný zájem útočníka. S ohledem na to, že daný střet byl vyvolán útočnicem, je východiskem zásada, že riziko vyvolané útokem by měl nést útočník, a nikoli obránce, a že by tedy právě chráněný zájem útočníka měl být upozaděn. Riziko, které útočník musí v daném případě nést, spočívá v absenci podmínky proporcionality a subsidiarity nutné obrany.

Je ale otázkou, jak se k privilegované povaze nutné obrany postavit právě v případě nezaviněného útoku. Je možné přisvědčit názoru, že i paní B v rámci stavu nepřičetnosti byla povinna snášet negativní následky privilegované nutné obrany? Lze ospravedlnit nutnou obranu pana A, který v jejím důsledku způsobil závažné ublížení na zdraví ženě, která útočila v nepřičetnosti, a tedy své jednání nebyla schopna nijak kontrolovat? O to více je pak tato otázka sporná, vezme-li se v potaz, že stav nepřičetnosti pravděpodobně způsobil manželce sám pan A nepodáním příslušného léku.

⁶¹ BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*, s. 156–157.

Zatímco v případě obrany proti nedbalostnímu útoku má jak obránce, tak útočník prostor pro vzájemnou komunikaci, a tedy i zřetelné vyjádření záměru a následné vyhodnocení situace, v případě nepřičetného útočníka zde tento prostor dán není. Může proto dojít k neadekvátní reakci obránce. Zároveň útočník nemá šanci na usměrnění svého jednání, neboť toto jednání není schopen psychicky ani fyzicky kontrolovat.

Je tedy na místě polemika, zda by v případě nezaviněných útoků neměla být zpřísněna regulace nutné obrany u osoby obránce, a to ustanovením podmínky proporcionality a subsidiarity. Osoba obránce má totiž v daném konfliktu postavení silnější strany, když je na rozdíl od útočníka plně přičetná a schopná činit adekvátní rozhodnutí. Naopak osoba útočníka je znevýhodněna svým nízkým věkem či chorobným stavem. Neměla by proto nést břímě svého útoku, kterému nemohla vlastní vůlí předejít.

Obdobná konstrukce byla prosazována v minulosti, kdy byla obrana proti útoku osoby nepřičetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu posuzována dle modifikovaných zásad o krajní nouzi. Obránce musel dodržet podmínku subsidiarity a mírnější podmínku proporcionality. Ta spočívala v tom, že bylo možné beztrestně odvracet hrozící škodu způsobením škody těže závažnosti, jako byla ta, která původně hrozila.⁶² Bylo tedy například možné nepřičetného útočníka usmrtit k záchraně vlastního života, což je optikou standardního výkladu krajní nouze nemyslitelné.

Dle Šámala je nicméně nevhodné interpretovat právo na nutnou obranu takovým způsobem, že budou na obránce, byť při obraně proti osobě duševně choré nebo osobě jednající ve skutkovém omylu, kladeny nepřiměřené požadavky v podobě podmínek proporcionality a subsidiarity. Argumentuje jednak časovou tísní obránce, jednak psychickému tlaku, kterému je obránce vystaven. Zároveň akcentuje, že obrana proti duševně nemocné osobě může být daleko obtížnější než obrana proti osobě trestně odpovědné, o to spíše by proto obránce neměl být při obraně nucen k dodržování podmínek proporcionality či subsidiarity. Šámal proto ve shodě s Novotným i Borčevským uzavírá, že útok musí splňovat jen jediný požadavek, totiž že útočí

⁶² KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 374, marg. č. 541.

na zájem chráněný trestním zákoníkem. Není vyžadováno, aby byl útok trestným činem, a proto není odůvodněn ani požadavek, aby byl útočník osobou trestně odpovědnou.⁶³

Ani Kuchtovi se aplikace subsidiarity nutné obrany proti nezaviněnému útoku nejeví jako vhodná.⁶⁴ Pro příklad uvádí nutnou obranu učitele proti útoku trestně neodpovědného žáka. Zvolil-li by učitel v souladu s podmínkou subsidiarity útěk namísto fyzického protiútku, mohlo by to vést ke snížení jeho autority před ostatními studenty. Zároveň by to mohlo v útočnickovi vzbudit snahu pokračovat v útoku, případně jej dokončit či v budoucnu znovu opakovat. Takové počínání by proto bylo v rozporu se zásadou individuální a generální prevence. Kuchta na závěr dodává, že zavedení dvojího režimu jednání napadené osoby ve vztahu k charakteru útočníka by mohlo být obtížné zejména z hlediska dokazování jeho skutečného věku nebo nepřičetnosti.

Opačného stanoviska je Solnař, který nutnou obranu proti útokům chorobomyslných osob či dětí nepokládá za přípustnou. V případě takových útoků považuje za přiměřené aplikovat přinejmenším podmínku subsidiarity. Naopak užití podmínky proporcionality se mu v daných případech jeví jako neuspokojivé.⁶⁵

3.1.3 Útok ve formě opomenutí

Česká právní nauka je v otázce formy útoku poměrně strohá. Většina autorů (srov. například Vokoun⁶⁶ či Solnař⁶⁷) se omezuje na pouhé konstatování, že útok může mít jak formu konání, tak formu opomenutí. Vyjmenovávají taktéž některé příklady obou forem. Vokoun pro příklad útoku ve formě konání uvádí údery pěstí, pro příklad útoku ve formě opomenutí pak uvádí omisivní jednání pána, jenž neodvolá svého psa, který sám od sebe někoho napadl. Solnař za omisivního útočníka označuje například železničního zřízence,

⁶³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 667, marg. č. 2.

⁶⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 375, marg. č. 542.

⁶⁵ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*, s. 148.

⁶⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*, s. 255.

⁶⁷ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*, s. 147.

který záměrně nepostaví výhybku, aby způsobil srážku vlaků. Vhodně dodává, že kdokoliv by proti takovému zřízení jednal, aby opomenutí napravil, nebyl by vinen trestným činem.

Uvedené příklady jsou zvoleny vhodně, lze však u nich postrádat podrobnější odůvodnění. To pak může vést k nesprávné interpretaci, že jakékoliv protiprávní, omisivní jednání, jímž je porušován chráněný zájem, je možné považovat za útok, a tedy proti němu dovolit užití nutné obrany. Na problematické aspekty takového závěru bude poukázáno pomocí následující smyšlené kazuistiky:

Pan A sedí v kuchyni a popíjí svou ranní kávu, když v tom ho vyruší střídavé zvonění a bušení na dveře. Rychle se vydává ke vchodovým dveřím a skrz kukátko spatřuje mladou zpocenou ženu. Ta zoufale prosí o jakousi pomoc. Pan A proto otevírá dveře, aby vyslechl, co konkrétního ženu trápí. Sotva se ale dveře otevrou, dívka se ihned začne tlačit do domu slovy, že ji pronásleduje medvěd. Pan A je z jejích slov v šoku, žije v centru města, kde nikdy o přítomnosti medvěda neslyšel. Celá situace se mu jeví jako podezřelá. V jeho domě spí manželka a děti, co když je podivná dívka hledaným zločincem? Po zvážení všech pro a proti se tak pan A rozhodne zvláštní ženu nevpustit, ona se tak jen marně snaží protlačit skrz rám dveří. Nakonec žena vytahuje z bundy kapesní nůž a pana A jím bodne do břicha. Ten se s mohutným krvácením řítí k zemi. Dívce se daří do domu proklouznout a zabouchává za nimi dveře. Pár vteřin nato se u dveří zjevuje agresivní medvěd. Manželka pana A, kterou potyčka budí, zamyká sebe i své děti v ložnici a přivolává policii.

Během následujícího vyšetřování se prokáže, že podivná dívka tvrdila pravdu. Z kamerových záznamů v ulici je patrné, že ji po dobu více než 10 minut pronásledovala agresivní medvědice, která utekla ze zdejšího cirkusu. Dívka bušila na vícero dveří, ale pouze u pana A byla úspěšná. Přesto je proti ní vzneseno obvinění pro trestný čin porušování domovní svobody se zbraní podle § 178 odst. 3 TZ v jednočinném souběhu s těžkým ublížením na zdraví podle § 145 odst. 1 TZ.

Dívka se však brání konstatováním, že se do domu potřebovala dostat z krajní nouze. Nůž pak použila v nutné obraně z toho důvodu, že proti ní pan A spáchal útok ve formě opomenutí, když ji odmítal vpustit do domu, přestože jí hrozilo závažné nebezpečí. Pan A na druhé straně odmítá, aby pouhý fakt, že odmítl cizí podezřelou dívku vpustit do domu, byl považován za útok. Argumentuje zejména tím, že vůči dívce neměl žádný vztah,

a že mu zákon neukládá povinnost otevírat náhodným cizincům dveře a vpouštět je do svého domu.

Jako jeden z mála přichází s poměrně podrobným rozbořením problematiky omisivního útoku Kuchta, který na třech stranách své monografie⁶⁸ v první řadě představuje závěry Šavgulidze. Ta útok ve formě opomenutí připouští, nicméně považuje jej za možný pouze v případech, kdy takové opomenutí ponechává prostor silám představujícím nebezpečí.⁶⁹ Zároveň požaduje, aby mezi nečinností útočnicka a vzniklým nebezpečím existovala příčinná souvislost. Tu lze dle Šavgulidze shledat pouze v případech, kdy má útočník zvláštní povinnost konat. Užije-li osoba nutnou obranu proti člověku, který měl možnost přistoupit na pomoc (a uchránit tak chráněný zájem), nicméně neměl zvláštní povinnost konat, nejsou podmínky nutné obrany splněny.

Tato koncepce by v případě dívky z kazuistiky vedla k její trestní odpovědnosti, neboť zmiňovaný pan A nepochybně zvláštní povinnost konat neměl. Měl nanejvýš obecnou povinnost konat, když jeho pomoc byla zapotřebí k odvrácení nebo snížení nebezpečí smrti ohrožené dívky ve smyslu § 150 odst. 1 TZ.⁷⁰ Porušení této obecné povinnosti však dle teorie Šavgulidze není důvodem pro zahájení nutné obrany.

Kuchta s těmito závěry souhlasí. Je názoru, že za útok lze považovat pouze případy jednání, která vytvářejí nově vzniklá ohrožení chráněných zájmů, případně představují zvýšení již existujících ohrožení či rizik. Naopak za útok dle jeho názoru není možné považovat udržování již existujících ohrožení či rizik v jejich shodné míře (respektive udržování již vzniklých porušení zájmů). Souladně se Šavgulidze dodává, že o útok ve formě opomenutí může jít pouze za předpokladu, že změna stavu k horšímu v dispoziční sféře ohroženého pramení ze sféry toho, kdo má speciální povinnost konat. Takovým zdrojem proto za žádných okolností nemůže být nezúčastněná osoba, třebaže svým jednáním mohla (nebo dokonce z obecné povinnosti musela) nebezpečí odvrátit.

⁶⁸ KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova Univerzita, 1999, s. 80–82.

⁶⁹ ŠAVGULIDZE, T. G. *Neobchodimaja oborona*. Tbilisi: Mecniereba, 1966, s. 48–49.

⁷⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 12. března 1963, sp. zn. 1 Tz 7/63.

V případě útočícího medvěda měl takovou speciální povinnost konat pouze majitel cirkusu, potažmo vlastník útočící šelmy. Bývala-li by dívka běžela do cirkusu, a tam poškodila plášť stanu s cílem ukrýt se před nebezpečným zvířetem, její jednání by bylo možné kvalifikovat jako nutnou obranu. Vlastník nebezpečného zvířete totiž měl zvláštní povinnost své zvíře zajistit takovým způsobem, aby neohrožovalo třetí osoby. Jestliže neučinil potřebná opatření k odchytení zvířete ani potom, co si všiml jeho zmizení a nepřistoupil-li na pomoc ohrožené dívce, přestože věděl, že ji šelma pronásleduje, je jeho jednání útokem v podobě opomenutí.

Se závěry Šavgulidze i Kuchty se lze ztotožnit a je patrné, že i ostatní autoři tuto koncepci uznávají, třebaže, jak bylo v úvodu zmíněno, uvádějí pouhé příklady omisivních útoků bez bližšího vysvětlení. Vokounův příklad omisivního útoku majitele agresivního psa je tak obdobou útoku, kterého se dopustil majitel medvěda. Rovněž Solnařův příklad odpovídá Kuchtově teorii, neboť pro železničního zřízence vyplývala zvláštní povinnost postavit výhybku z jeho povolání. Majitel psa i železniční zřízencec přitom byli přímými původci hrozícího nebezpečí.

3.2 Nutná obrana majetku

Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, přičemž tyto chráněné zájmy lze nalézt ve zvláštní části TZ v názvech jednotlivých hlav. Jedním z těchto chráněných zájmů je i majetek, beze sporu tedy platí, že nutná obrana je dovolena i z důvodu jeho ochrany.⁷¹

Diskutabilní ale již je, jak se soudy staví k otázce přiměřenosti obrany vůči útokům směřujícím výhradně proti majetkovým zájmům. Konkrétně je předmětem diskusí otázka, zda má ochrana zdraví útočníka automaticky přednost před ochranou majetku a obydlí obránce, když je obecně zdraví považováno za cennější hodnotu než majetek a obydlí.⁷²

⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 1. října 2002, sp. zn. 317/01.

⁷² PŮRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*. 2007, č. 8, s. 230–235.

Obecně lze mít za to, že nikoliv. I při útoku proti majetku je možné užít nutné obrany tak důrazně, že by vedla i k těžkým zraněním útočnicka.⁷³ Takový závěr si lze odůvodnit právě povinností útočnicka snášet následky (byť závažnější) svého protiprávního jednání. Nicméně i v tomto případě doktrína stanovuje určité limity obrany a klade na obránce požadavek vyhodnocení vhodného způsobu obrany chráněných hodnot, které útok ohrožuje, tedy v tomto případě hodnot výhradně majetkových. V případě jejich ohrožení by tak jako disproportionální bylo považováno například usmrcení útočnicka. Ščerba s Fryštákem k tomu uvádějí: „V zásadě jednoznačně lze konstatovat, že za zcela zjevně nepřiměřenou obranu by bylo třeba považovat (snad až na naprosto výjimečné případy) usmrcení osoby útočící výhradně proti majetkovým zájmům (a neohrožujícím zároveň fyzickou integritu obránce či třetí osoby).“⁷⁴

Při posuzování přiměřenosti nutné obrany se pak pozornost věnuje i případnému následku, který mohl odraženým útokem nastat, v potaz se bere například celková hodnota majetku, který byl ohrožen.⁷⁵ Šámal k tomu uvádí, že: „obrana je zcela zjevně nepřiměřená útoku, není-li podle poznatků a úsudku bránícího se, k jehož psychickému stavu vyvolanému útokem třeba přihlížet, k odvrácení útoku potřebná, a kromě toho též, je-li zcela neúměrná jeho intenzitě i významu (...). Proto nejsou zachovány meze nutné obrany, pakliže obránce útočnicka úmyslně usmrtil, ačkoli stačilo jej poranit, ani usmrtil-li obránce útočnicka, aby odvrátil útok na majetek malé závažnosti. Toto omezení plyne též z toho, že podkladem nutné obrany je nedostatek materiální protiprávnosti.“⁷⁶ Tento názor sdílí i Nejvyšší soud.⁷⁷

⁷³ GAWRON, Tomáš. Následky obranného jednání ve sféře třetí osoby – nutná obrana, nebo krajní nouze? *Bulletin advokacie*. 2022, č. 4, s. 32–39.

⁷⁴ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 29, marg. č. 36.

⁷⁵ *Ibid.*, § 29, marg. č. 36.

⁷⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 673, marg. č. 6.

⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2014, sp. zn. 11 Tdo 1392/2014.

Zároveň je nutné zdůraznit, že případné ublížení na zdraví způsobené obranou majetkových hodnot je přípustné jen ve vztahu k útočníkovi, v žádném případě tedy není akceptovatelné ve vztahu ke třetím osobám.⁷⁸

3.3 Automatizovaná obranná zařízení

Pojem automatizovaných obranných zařízení není zákonem vymezen, nicméně lze pod něj řadit veškeré prostředky užívané k ochraně nejen života a zdraví, ale i majetku. Jejich užitím může být útočník typicky omezen na svobodu, poraněn, či dokonce usmrcen.⁷⁹

Automatizovanými obrannými zařízeními je realizována tzv. preventivní nutná obrana. Ta spočívá v přípravě obrany před útokem, který byt' zatím nenastal, může potenciálně nastat v budoucnu. Rozlišují se dvě fáze této přípravy.

První fází je samotné opatření, resp. instalace obranného zařízení, což samo o sobě nevyvolává pochybnosti o její přípustnosti, jak potvrdil i Nejvyšší soud ve svém stanovisku: „*Instalace a použití automatického obranného zařízení, jehož účelem je odvrátit možný nebo předpokládaný budoucí útok na zájem chráněný trestním zákonem na určitém místě bez součinnosti obránce (např. nástražné systémy, samostříly, zapojení elektrického proudu do mříží či kovového oplocení nemovitosti), samo o sobě nevylučuje naplnění podmínek nutné obrany podle § 13 tr. zák.*“⁸⁰

Fáze druhá preventivní nutné obrany je však rozporuplnější, neboť při ní dochází k samotné aktivaci zařízení, se kterou je spojeno mnoho úskalí. Mezi tato úskalí Šámal řadí například to, že je protiútok obranného systému autonomní a tím pádem v podstatě nekontrolovatelný. Je tedy otázkou, zda může splnit podmínku přiměřenosti. Za problematický lze považovat i fakt, že takové autonomní zařízení nemůže být vždy schopno rozpoznat přímo hrozící či trvající útok, naopak zpravidla bude bránit předčasně, popřípadě i potom, co již žádné nebezpečí nehrozí, například byl-li útočník již zastaven.

⁷⁸ GAWRON, Tomáš. *Následky obranného jednání ve sféře třetí osoby – nutná obrana, nebo krajní nouze?* s. 32–39.

⁷⁹ DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy.* *epravo.cz* [online]. 2013 [cit. 08.06.2024]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>.

⁸⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

V neposlední řadě je vnímáno jako problematické i významné potenciální ohrožení třetích osob, které na chráněný zájem vůbec neútočily.⁸¹ Přesto Šámal vyslovuje nesouhlas se stanoviskem Nejvyššího soudu,⁸² v němž je uvedeno, že podmínky nutné obrany nejsou splněny, použije-li pachatel k ochraně svého majetku nástražný výbušný systém, který se aktivuje automaticky po vniknutí jiné osoby do určitého objektu a jehož účinky způsobí této osobě újmu na zdraví. Šámal naopak uzavírá, že je-li prokázáno jednak splnění časové podmínky a jednak vyloučení zcela zjevné nepřiměřenosti útoku, bude nutná obrana pomocí automatizovaných obranných zařízení přípustná. K problematice ohrožování třetích osob se vypořádává konstatováním, že toto ohrožení může být minimalizováno například umístěním výstražných cedulí. Takové varovné opatření pak nejen že chrání třetí nezainteresované osoby, ale zároveň působí odstrašujícím dojmem pro potenciální nežádoucí vetřelce. Pokud by pak vetřelec toto opatření nebral v potaz a pokračoval v útoku, čímž by riskoval aktivaci obranného zařízení, tato aktivace by o to více vůči němu mohla být ospravedlněna, byť by byla vysoce intenzivní.⁸³ S tvrzením Šámala se lze ztotožnit, když je navíc v souladu i s již zmíněným stanoviskem Nejvyššího soudu,⁸⁴ v němž trestní kolegium doplňuje, že: *„K tomu, aby byly splněny podmínky nutné obrany v případě použití automatického obranného zařízení zejména v podobě nástražného systému, který se automaticky uvede v činnost po vniknutí útočnicka do chráněného objektu, musí být zabezpečeno, aby se aktivovalo jen proti přímo hrozícímu či trvajícímú útoku na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“*

3.4 Nutná obrana psychicky týraných žen

Dle statistiky sedm až devět z deseti týraných žen, které způsobí smrt svého tyrana, tak učiní v tzv. konfrontační situaci, kdy pro ně tento tyran představuje bezprostřední ohrožení, které v daném momentu nelze jinak odvrátit. Přitom platí, že takové ženy

⁸¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 678, marg. č. 8.

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007.

⁸³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 680–681, marg. č. 8.

⁸⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

k usmrcení užijí násilí, jež je proporcionální hrozbě a zároveň nejsou iniciátorkami daného konfliktu. Takové usmrcení nepochybně naplňuje podmínky nutné obrany.

Velmi mimořádně pak dochází k usmrcení partnera týranou ženou v tzv. nekonfrontační situaci, kdy nejsou naplněny podmínky nutné obrany. Příkladem může být například situace, kdy týraná žena zabije svého tyrana během jeho spánku, přestože měla možnost uniknout a vyhledat pomoc.⁸⁵ V takovém případě se spíše, než o nutnou obranu, jedná o odplatu, resp. o vypořádání se s útočníkem. „*O nutnou obranu nepůjde tam, kde útok již fakticky skončil, nebo kde pachatel reaguje na útok takovým způsobem, že útok ve skutečnosti oplácí a nikoliv odvrací.*“⁸⁶ Ani zde tedy není prostor pro pochybnosti a lze uzavřít, že podmínky nutné obrany splněny nejsou. Taková žena musí nést trestní odpovědnost za svůj protiprávní čin. V úvahu přichází odpovědnost za trestný čin zabití.

Nekonfrontační situace však nemusí mít vždy zřetelný průběh. Může se jednat například o situaci, kdy je žena obětí nikoliv fyzického, nýbrž dlouhodobého extrémního psychického týrání, v jehož důsledku je postupně destabilizována její psychika a degradována její lidská důstojnost. Tato žena může být z důvodu partnerovy žárlivosti a s tím související kontroly izolována od okolí a zbavena možnosti svobodného pohybu.⁸⁷ Pokud pak taková žena svého partnera usmrtí, aby unikla z jeho moci, je hranice mezi nutnou obranou a excesem velmi tenká.

V první řadě je nutné vypořádat se s otázkou, zda se se jednotlivé projevy psychického týrání, tedy ponižování, urážení, obviňování, očerňování, slovní napadání, zastrašování, hanlivé oslovování, citové vydírání, soustavné kontrolování či bezdůvodně podezírání, dají považovat za bezprostředně hrozící či trvajících útok, když při nich nedochází k fyzickému napadení, tedy ke zřetelnému ohrožení osobní integrity oběti.

Při hledání odpovědi na tuto otázku je třeba pochopit typický vzorec domácího násilí, tzv. cyklus domácího násilí, který jako první popsala v roce 1979 Lenore E. Walker ve

⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada, 2008, s. 33.

⁸⁶ Stanovisko pléna Nejvyšší soudu Československé socialistické republiky ze dne 2. července 1965, sp. zn. Pls 5/65.

⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*, s. 33.

své knize *The Battered Woman*.⁸⁸ Špatenková tuto knihu shrnuje tak, že tento cyklus čítá čtyři fáze.⁸⁹ Během první se ve vztahu hromadí napětí. Zatímco násilná osoba je evidentně podrážděná a nespokojená, u ohrožené osoby narůstá strach a snaha předejít agresivnímu výbuchu násilníka. Ať se však ohrožená osoba snaží sebevíc, vztah nutně přechází do fáze druhé. Během té dochází k plnému propuknutí násilí (fyzického či psychického, popř. obou forem). Oběť zažívá intenzivní pocity strachu, úzkosti, bezmoci a zoufalství. Vyvrcholením všech násilných incidentů je pak tzv. fáze líbánek. Během ní si násilník uvědomuje, že by oběť mohla chtít vztah ukončit. Tato ztráta kontroly nad obětí je pro násilníka nemyslitelná, uskutečňuje proto veškeré snahy o usmíření. Oběť je tak zahrnována předstíranou láskou, lítostí a především sliby, že se podobné násilí už nebude nikdy opakovat. Mohou se objevovat i násilníkovy výhrůžky sebevraždou, popřípadě svalování viny na oběť. Tato fáze je pro unavenou a vyčerpanou oběť natolik intenzivní, přesvědčivá a zároveň uklidňující, že podléhá a vztah neopouští. Následuje fáze klidu, během které nedochází k žádným projevům násilí. Oběť pociťuje úlevu a získává naději, že vztah již nadále bude bezpečným a stabilním. Tato naděje je však falešná, problémy naopak přetrvávají a opět se postupně kumulují.

Celý cyklus se může opakovat nespočetněkrát, přičemž nezřídka platí, že jeho trýznivost má vzestupný charakter, tedy že s každým dalším cyklem prožívá oběť stále závažnější formy násilí. Zároveň platí, že čím déle oběť ve vztahu přetrvává, tím nižší je šance na její vysvobození, respektive opuštění vztahu. Oběť domácího násilí se totiž na základě opakujícího cyklu, jež se projevuje střídáním „dobrého“ a „zlého“ období, stává závislou na tom dobrém. V průběhu násilné fáze se upíná k vidině fáze líbánek. Kromě projevu duševní závislosti oběti je pak na místě zmínit další možné důvody, proč oběť ve vztahu přetrvává. Mohou jimi být mj. ochromující strach, pocit studu, zneuctění, či nespravedlnosti, společenské nepochopení nebo odsouzení.⁹⁰ Oběť domácího násilí

⁸⁸ WALKER, Lenore E. *The Battered Woman*. New York: Harper & Row, 1979.

⁸⁹ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 52–55.

⁹⁰ VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2008, s. 72.

bývá navíc velmi často zcela izolována od rodiny a přátel, vnitřně proto cítí, že „nemá kam utéct“.

Na základě pochopení tohoto vzorce se lze domnívat, že třebaže se jednotlivé psychické útoky mohou jevit jako oddělené a samy o sobě nikterak natolik závažné, aby ospravedlňovaly potřebu nutné obrany, ve skutečnosti každá oběť zažívá jeden neustále probíhající a nekončící útok ve formě cyklu domácího násilí, kterým je dlouhodobě a kumulativně zhoršován její duševní stav. Brání-li se tak oběť usmrcením svého násilníka, nemělo by to být chápáno jako nutná obrana například proti jeho poslední vyslovené urážce (v takovém případě by pak samozřejmě došlo k obraně až po skončení útoku a časová podmínka obrany by tak nebyla splněna), nýbrž jako nutná obrana před jediným nepřežitě probíhajícím útokem – cyklem domácího násilí.

V druhé řadě je nutné vyjasnit, proč má žena z ničeho nic potřebu zahájit obranu, když doposud byla schopna ve vztahu (byť v takto trýznivém) poměrně pasivně setrvat. Čírtková, která odkazuje na již výše zmíněnou teorii tzv. týrané ženy, možný důvod náhlé nutnosti obrany přisuzuje mimo jiné tzv. hypervigilanci. Tu definuje jako zvýšenou vnímavost na náznaky akutního, vážného ohrožení, kterou žena v důsledku dlouhodobé tyranie nabývá a díky níž se „stává expertkou na signály nebezpečí a monitoruje vlastní chování, aby zabránila explozím (například přestane zdravit spolužáky z dob studií, aby předešla fyzickým atakům povrchově motivovaným žárlivostí partnera).“⁹¹ Zatímco tedy vnější pozorovatel, který nezná historii konkrétního vztahu, nemusí vnímat existenci akutního a bezprostředního ohrožení týrané ženy (a tedy vytýká absenci důvodu nutné obrany), tato žena díky svému vnímání toto bezprostřední ohrožení pocítuje, neboť je schopna přesně předvídat chování a reakce svého partnera, cítí proto důvodnou potřebu se bránit. „Zdánlivě nepochopitelný zlom v jejím jednání, který po dlouhém ustupování nakonec způsobí smrt tyrana, lze vysvětlit tím, že v dané situaci v důsledku zvýšené citlivosti na signály blížícího se ohrožení převládl strach o život.“⁹²

V neposlední řadě je pak potřebné odpovědět na otázku, zda lze ospravedlnit i takto důraznou obranu v podobě usmrcení a nepovažovat ji tedy za zcela zjevně nepřiměřenou. Podle Vokouna by aplikační praxe a orgány činné v trestním řízení měly otázku

⁹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*, s. 35.

⁹² Ibid.

přiměřenosti nutné obrany posuzovat podle úsudku konkrétní jednatelky osoby o rozhodných skutečnostech, s přihlédnutím k jejímu psychickému stavu, osobním vlastnostem a vnějším okolnostem případu. Lze-li důraznost nutné obrany odůvodnit výše uvedenými faktory, neměla by dle jeho závěru být považována za exces.⁹³

V této souvislosti je nezbytné poukázat i na usnesení Nejvyššího soudu, který souladně s Vokounem akcentuje význam subjektivního pohledu obránce na útok. „*Přiměřenost obrany je třeba zkoumat z hlediska subjektivního stavu obránce, tedy tak, jak se obránci jevila v době hrozícího nebo trvajících útoku, a nikoli tak, jak se později jeví osobám, které ji následně posuzují.*“⁹⁴ Při posuzování přiměřenosti obrany pak Nejvyšší soud bere v potaz mimo jiné i to, zda je útočník znám svou agresivitou, jaká je jeho fyzická konstituce ve srovnání s obráncem, jaký je psychický stav obránce vyvolaný útokem, ale také obráncův osobní úsudek.⁹⁵ Přesto však Nejvyšší soud tento subjektivistický přístup limituje: „*...nelze zaujmout zcela subjektivistický přístup, neboť by to mohlo vést k ospravedlnění závažných a zásadních chyb obránce, jeho zcela chybného hodnocení situace, založeného např. na trestuhodné nepozornosti.*“⁹⁶

Při zohlednění výše uvedeného se lze domnívat, že i usmrcení partnera psychicky týranou ženou může být uznáno jako jednání v nutné obraně. Takovému závěru však musí předcházet posouzení míry psychotraumatizace této ženy, velmi důkladná rekonstrukce a interpretace chování ženy v době fatálního incidentu, ale především zkoumání historie daného násilného vztahu.⁹⁷

⁹³ VOKOUN, Rudolf. *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 78.

⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2015, sp. zn. 8 Tdo 1337/2015.

⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. října 2014, sp. zn. 5 Tdo 1283/2014.

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*, s. 35.

4. SVOLENÍ POŠKOZENÉHO

Svolení poškozeného je jako okolnost vylučující protiprávnost definováno v § 30 TZ. Jako takové vyplývá z pravidla, že trestného činu se nemůže dopustit osoba jednající ve shodě s vůlí osoby oprávněné rozhodovat o dané věci či o daném zájmu. Za takový zájem lze považovat ten, který se převážně dotýká jen osoby udělující svolení a nikoli ostatních osob nebo společnosti jako celku, potažmo státu jako její organizované formy.⁹⁸ Významné tak bude pro posouzení trestnosti a protiprávnosti především u trestných činů proti majetku,⁹⁹ například platí, že „*souhlasí-li poškozený s tím, aby mu byla odňata jeho věc, je vyloučeno posuzovat toto odnětí jako způsobení škody.*“¹⁰⁰

Třebaže lze mezi zájmy osoby udělující svolení řadit i její život a zdraví, není připuštěno, aby osoba udělila souhlas k tomu, že bude usmrcena nebo jí bude ublíženo na zdraví. Souhlas ale může dát k lékařským zákrokům souladným s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe.

Významnou roli hraje institut svolení i u trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. U většiny z nich totiž platí, že ani svolení poškozeného nevyklučuje jejich protiprávnost. Tak tomu je především u trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 TZ. Pachatel, který se dopustí pohlavního zneužití na osobě mladší patnácti let je trestně odpovědný, třebaže tvrdí, že jeho oběť se zneužitím vyslovila souhlas. Vyloučení trestní odpovědnosti s odkazem na vyslovený souhlas není připuštěno ani u trestného činu soulože mezi příbuznými (§ 188 TZ), neboť jím jsou chráněny společensky významné eugenické zájmy, a nikoliv pouze osobní zájmy dotčených příbuzných osob. Svolení poškozeného naopak zásadně vylučuje trestnost a protiprávnost u trestného činu znásilnění (§ 185 TZ) a sexuálního nátlaku (§ 186 TZ).¹⁰¹

⁹⁸ KLAPAL, Vít. Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost. *Trestněprávní revue*. 2005, č. 10, s. 259–267.

⁹⁹ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 30, marg. č. 9.

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2001, sp. zn. 7 Tz 302/2000.

¹⁰¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*, s. 265.

Zákon stanoví hned několik podmínek daného svolení. Jednak musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby páčající čin jinak trestný. Pokud je uděleno až po spáchání trestného činu, pachatel nebude stíhán, mohl-li toto udělení s ohledem na okolnosti případu a svou situaci důvodně předpokládat. Kromě této časové podmínky pak platí, že souhlas musí být dobrovolný, určitý, vážný a srozumitelný. Platí také, že „svolení musí zahrnovat nejen souhlas s jednáním, ale i s jeho výsledkem (např. věřitelův souhlas k tomu, aby dlužník zcizil svůj majetek, musí zahrnovat i důsledek takového jednání, tj. že věřitelův nárok nebude zcela nebo zčásti uspokojen).“¹⁰²

Odborná literatura zpravidla ještě dodává, že svolení musí být dáno způsobilou a oprávněnou osobou, a to jak fyzickou, tak právnickou. Je však sporné, zda v otázce způsobilosti lze užít zásad občanského práva či zásad o příčetnosti dle práva trestního. Taktéž není jasné, zda lze svolení udělit i v zastoupení.¹⁰³

4.1 Způsobilost poškozeného k udělení svolení

Právní obec považuje za sporné, zda v otázce způsobilosti k udělení souhlasu poškozenou fyzickou osobou lze užít zásad o svéprávnosti dle občanského práva, nebo je nutné užít zásad o příčetnosti dle práva trestního.

4.1.1 Svěprávnost podle občanského práva

Svěprávnost je dle ustanovení § 15 OZ způsobilost k právně relevantnímu jednání, resp. způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem.

Právní jednání je pak ustanovením § 545 OZ definováno jako projev vůle navenek, kterým jsou vyvolávány jednak právní následky v něm vyjádřené, jednak právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

Podle § 30 odst. 1 OZ fyzické osoby svéprávnost nabývají v plném rozsahu zletilostí, tj. dovršením osmnáctého roku věku. Občanský zákoník navíc připouští dva způsoby dřívějšího nabytí svéprávnosti, a to uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti.

¹⁰² Ibid., s. 266.

¹⁰³ Ibid.

I nezletilý je však dle § 31 OZ způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti ostatních nezletilých shodného věku. Rozumovou vyspělostí je jednak schopnost posoudit situaci, dále schopnost rozpoznat povahu vlastního jednání a jeho následky, ale také schopnost posoudit přiměřenost vlastního jednání vzhledem k této situaci a ve vztahu k zamýšleným následkům. Volní vyspělost lze interpretovat jako schopnost ovládat své chování vůlí.

Z hlediska jednání nezletilých je pak významné i ustanovení § 32 OZ, kterým je stanoveno, že udělil-li zákonný zástupce (ve shodě se zvyklostmi soukromého života) nezletilému souhlas k určitému právnímu jednání, je nezletilý schopen samostatně jednat v mezích tohoto souhlasu, není-li to zákonem zvlášť zakázáno.

V případě osob stížených duševní poruchou občanský zákoník v ustanovení § 57 umožňuje omezit jejich svéprávnost v rozsahu, v jakém tyto osoby nejsou pro duševní poruchu schopny právně jednat. Toto jednání za ně pak uskutečňují jejich soudem jmenovaní opatrovníci.

V případě, že tedy udělení svolení poškozeným bude považováno za jednání ve smyslu občanského práva, budou se na něj vztahovat všechny výše jmenované zásady.

K takové interpretaci se přiklání Klapal,¹⁰⁴ dle něž je způsobilost poškozeného udělit svolení nutné posuzovat právě dle občanského zákoníku, popřípadě dalších soukromoprávních předpisů. V odůvodnění tohoto názoru se však soustředí pouze na osoby, jejichž svéprávnost je do jisté míry omezena.

V případě nezletilých tento závěr odůvodňuje právě odkazem na § 31 OZ. Tvrdí, že v každém individuálním případě, kdy nezletilý uděluje s činem jinak trestným souhlas, musí být zkoumána jeho rozumová a volní vyspělost, případně musí být považováno za dostačující sdělení tohoto souhlasu zákonným zástupcem, a to s odkazem na § 32 OZ.

Klapal pro příklad uvádí situaci, kdy dítě, které je zároveň vlastníkem drahého obrazu, udělí náhodné osobě souhlas s jeho posprejováním. Třebaže se pak pachatel obviněný z přečinu poškození cizí věci může hájit tím, že mu bylo k posprejování dáno vlastníkově svolení, toto svolení nelze považovat za platné, neboť nelze očekávat, že dítě má dostatečný pojem o hodnotě obrazu a že si uvědomuje jeho možné znehodnocení

¹⁰⁴ KLAPAL, Vít. *Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost*, s. 259–267.

případným posprejováním. Tato nedostatečná rozumová vyspělost tedy udělené svolení činí neplatným.

V případě osob neschopných k právnímu jednání (tedy neschopných udělit svolení poškozeného) Klapal uvádí, že tyto mají možnost být k danému jednání zastoupeny ve smyslu občanského zákoníku. Pakliže si pak pachatel činu jinak trestného není vědom toho, že osoba, proti jejímž zájmům čin páchá, není k udělení svolení způsobilá, a měla tedy být k udělení svolení zastoupena, uplatní se ustanovení o skutkovém omylu, tzn. že pachatel nebude trestně odpovědný za úmyslný trestný čin, nýbrž nanejvýš za trestný čin spáchaný z nedbalosti.

4.1.2 Příčetnost podle trestního práva

Trestní zákoník vymezením nepřičetnosti v § 26 TZ uvádí důvody vylučující trestní odpovědnost. Nepřičetností se rozumí stav, ve kterém osoba z důvodu duševní poruchy trvající v době činu, není vůbec schopna buď rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládnout své jednání. Platí, že k naplnění nepřičetnosti postačí absence jedné těchto schopností.

Pakliže v případě udělení svolení bude aplikováno trestní zásady o příčetnosti, bude v každém individuálním případě uděleného svolení zkoumáno, zda byl poškozený schopen jednak rozpoznat protiprávnost činu, který byl proti němu páchán (splnění rozumového kritéria) a jednak zda byl schopen klást odpor pohnutkám vedoucím ho k udělení svolení k jednáním pro něj krajně nebezpečným či nevýhodným (splnění volního kritéria).

To znamená, že i duševně nemocná osoba bude moci svolení poškozeného udělit (byť k němu dle soukromoprávních zásad měla být zastoupena opatrovníkem), pokud se prokáže, že k tomuto konkrétnímu svolení postačovaly její rozumové a volní schopnosti.

K aplikaci této zásady se přiklání Jelínek, když tvrdí, že *„schopnost poškozeného učinit souhlas je třeba odlišovat od občanskoprávní odpovědnosti k právním jednáním. Osoba, která dává svolení, musí být schopna učinit v tomto směru závazný projev. Předpokladem účinného svolení je schopnost úsudku a samostatného rozhodování osoby, která takový*

*úkon činí. Bude záležet na individuálních schopnostech jednotlivce v konkrétním případě.*¹⁰⁵

I Gřivna se přiklání k názoru, že je nutné zde vycházet ze zásady o přičetnosti dle práva trestního.¹⁰⁶ U fyzické osoby, která nemá plnou svéprávnost nebo jedná v duševní poruše, je tak rozhodující, zda je tato osoba schopna v okamžiku udělování souhlasu posoudit s ohledem na svou rozumovou a volní způsobilost jednak význam jednání, k němuž dává souhlas, a jednak jeho následky. S tímto závěrem se ztotožňuje i Ščerba a Fryšták.¹⁰⁷

Je tak na místě užít v otázce způsobilosti k udělení souhlasu poškozenou fyzickou osobou zásad o svéprávnosti dle občanského práva, nebo zásad o přičetnosti dle práva trestního?

Lze se částečně ztotožnit se závěrem Klapala ohledně udělení svolení nezletilým, už jen proto, že tato teorie se v podstatě shoduje se zásadou o přičetnosti dle práva trestního. Nicméně Klapalův závěr o udělení souhlasu osobou nezpůsobilou (například z důvodu duševní poruchy) již lze považovat za problematický, neboť umožňuje pachateli automatické zproštění odpovědnosti za úmyslný trestný čin z důvodu skutkového omylu, když postačí jeho tvrzení, že si nebyl vědom povinnosti poškozeného být k udělení souhlasu zastoupen.

Toto zproštění nebude možné, uplatní-li se trestněprávní zásada o přičetnosti, a prokáže-li se, že v daném momentu poškozený nebyl schopen posoudit následky jím uděleného souhlasu. To, že měl souhlas udělit za poškozeného jeho opatrovník nebude mít při aplikaci trestněprávní zásady žádný význam, a vyloučí to tedy i možnost pachatele odvolávat se na nevědomost o povinnosti poškozeného být v dané věci zastoupen. Z toho důvodu se posouzení způsobilosti osoby dle trestněprávní zásady o přičetnosti jeví jako vhodnější.

Po vyhodnocení všech výše uvedených argumentů je možné uzavřít, že při posuzování způsobilosti k udělení souhlasu poškozenou fyzickou osobou je mnohem výhodnější užít zásad o přičetnosti dle trestního práva. Tato zásada totiž poskytuje velikou míru flexibility, když dovoluje v každém individuálním případě posoudit, zda volní

¹⁰⁵ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné*, s. 283.

¹⁰⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 691. marg. č. 2.

¹⁰⁷ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 30, marg. č. 2.

a rozumové schopnosti dotyčného poškozeného postačovaly k udělení souhlasu. Takovou míru flexibility občanské právo neposkytuje, není tedy připraveno například na situaci, kdy plně svéprávná zletilá osoba pod vlivem alkoholické látky udělí nevýhodný souhlas, neboť její rozpoznávací a určovací schopnosti byly oslabeny.

4.2 Svolení udělené v zastoupení

Je otázkou, zda svolení poškozeného může udělit i jeho zástupce. Odpověď na otázku je hledána za pomoci následné smyšlené kazuistiky:

Osoba A přeleze dřevěný plot a následně vypáčením vstupních dveří vnikne do domu pana B, který v domě již delší dobu nebydlí, neboť byl následkem těžkého stadia Alzheimerovy choroby omezen ve svéprávnosti a přesunut do domova důchodců se zvláštním režimem. Při činu je osoba A zadržena a následně obviněna z přečinu porušování domovní svobody. Osoba A se však odvolává na fakt, že ke vniknutí do domu dostala svolení od paní C (dcera a zároveň opatrovnice pana B). Paní C následně policii vysvětluje, že před dvěma týdny, když byla na návštěvě u svého otce pana B, ji pan B během deseti minutového lucidního intervalu požádal, aby mu z jeho domu přinesla jeho oblíbený polštář. Vzhledem k tomu, že si nemohl vzpomenout, kam schoval svazek klíčů (a tedy jí nemohl předat klíč od branky a od domu), sdělil jí, že se má do domu „klidně vloupat, hlavně ať mu polštář přinese“. Dříve než se dcera stačila otce zeptat, zda o tuto laskavost může požádat kolegu, neboť sama se na to necítí, chorobné projevy pana B se vrátily a pan B tak již nebyl schopen další smysluplné komunikace. Paní C se přesto rozhodla o laskavost kolegu požádat a ten na žádost kývl. Během následujícího vyšetřování se prokázalo, že výpovědi pana A i paní C jsou pravdivé.

Lze osobu A považovat za trestně odpovědnou, když jednala na základě svolení, které jí bylo uděleno nikoliv přímo poškozeným (panem B), nýbrž zprostředkovaně jeho dcerou, resp. opatrovnicí (paní C)?

Podle názorů předložených Lukášovou rozhodně ano. Ta se totiž proti přípustnosti svolení uděleného v zastoupení vymezuje s odkazem na § 30 odst. 2 TZ.¹⁰⁸ Tvrdí, že

¹⁰⁸ LUKÁŠOVÁ, Marcela. Institut svolení poškozeného a jeho uplatnění nejen v judikatuře. *Trestněprávní revue*. 2019, č. 3, s. 60–66.

nemůže-li být dotyčný poškozený přítomen k osobnímu udělení svolení (a čin jinak trestný je proti jeho chráněnému zájmu uskutečněn na základě svolení presumovaného), stále má možnost tento souhlas udělit dodatečně, a tedy není nutné, aby za něj svolení uděloval zástupce. Lukášová pak nepřípustnost zastoupení vysvětluje i poukázáním na subjektivistickou povahu chráněných práv a zájmů poškozeného, přičemž tvrdí, že *„s takovými právy a zájmy není nikdo jiný oprávněn nakládat a udělovat svolení k zasažení do nich. Ze subjektivního pohledu je nutné, aby poškozený nepociťoval zásah do jeho práv sobě na újmu, nikoliv aby újmu do práv poškozeného nepociťoval někdo jiný v jeho zastoupení.“*¹⁰⁹

Po aplikaci těchto argumentů na výše uvedenou kazuistiku lze však shledat pár slepých míst. Za prvé se Lukášová nevypořádává s variantou, že poškozený (s ohledem na jeho zdravotní stav) nebude schopen dodatečný souhlas udělit už nikdy. Tato možnost může nastat i v případě pana B, který vzhledem k těžké formě Alzheimerovy choroby (resp. návratu závažných chorobných symptomů po krátkém lucidním intervalu) možná už nikdy nebude schopen vyslovit svou vůli. Právě v jeho případě je tak zastoupení dcerou více než příhodné.

K argumentu subjektivistické povahy chráněných zájmů poškozeného lze pak s odkazem na kazuistiku poukázat na to, že mohou nastat případy, kdy postoj poškozeného k jeho chráněným zájmům bude již dávno v minulosti vysloven. Tak tomu je i u pana B, který během lucidního intervalu naprosto zřetelně sdělil dceři, že vloupání do domu nebude pociťovat za zásah do jeho práv a nebude mu na újmu (když o něj navíc výslovně požádal). Byť se pak paní C sama do domu nevloupala, nýbrž pověřila tímto jinou osobu, nelze se bez dalšího domnívat, že by bylo toto pověření pro pana B natolik zásadní, že by býval svolení dceři nikdy neudělil, a tedy neumožnil jeho případné zprostředkování.

Lze se zcela ztotožnit s názorem Gřivny, dle něž zastoupení ve svolení připustit lze, je-li zástupce k tomuto svolení oprávněn a jsou-li zájmy zástupce a zastoupeného v souladu.¹¹⁰ V reakci na Lukášovou Gřivna uvádí, že ne vždy lze argumentovat možnostmi

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 692, marg. č. 2.

udělení dodatečného svolení ve smyslu § 30 odst. 2 TZ, kupříkladu proto, že poškozený po udělení svolení zástupci upadne do bezvědomí nebo zemře.

Jak navíc Gřivna vhodně dodává, vyloučení možnosti zastoupení ve svolení by znamenalo i vyloučení možnosti udělení svolení právnickou osobou, neboť ta jako umělý útvar k takovému udělení vždy musí být zastoupena. Přitom poukazuje na usnesení Nejvyššího soudu, z něhož je patrné, že Nejvyšší soud s možností udělení svolení právnickou osobou (zastoupenou statutárním orgánem) počítá, pakliže tento souhlas není v rozporu se zájmem společnosti. V usnesení konkrétně stanoví, že: „nelze (...) využít institutu upraveného v § 30 TrZ (...) v těch případech, kdy škoda byla činem způsobena na majetku právnické osoby, a to přesto, že fyzická osoba jako společník nebo člen statutárního orgánu vyslovil souhlas se spácháním takového činu. Využití svolení poškozeného by totiž znamenalo souhlas s jednáním na úkor společnosti (...), a „poškozený“ by se tím dostal do rozporu s povinností uloženou mu v § 194 odst. 5 obchodního zákoníku. (...) Členové představenstva tak jsou povinni vykonávat svou působnost s péčí řádného hospodáře.“¹¹¹

Svolení dané v zastoupení připouští bez dalšího i Klapal,¹¹² naopak jej bez dalšího odmítá Kuchta.¹¹³

4.3 Svolení poškozeného k lékařskému zákroku

Aby souhlas pacienta vylučoval protiprávnost lékařského zákroku, musí být tento zákrok jednak v souladu s právním řádem, jednak v souladu s poznatky lékařské vědy a praxe, tzv. *lege artis*.¹¹⁴

Lege artis je označení pro odborně správný postup lékaře nebo jiného zdravotníka, který je v souladu s pravidly lékařské vědy a uznávanými medicínskými postupy a který respektuje individualitu pacienta. Splnění postupu *lege artis* je vždy posuzováno

¹¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. listopadu 2013, sp. zn. 5 Tdo 985/2013.

¹¹² KLAPAL, Vít. *Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost*, s. 259–267.

¹¹³ KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*, s. 390, marg. č. 560.

¹¹⁴ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 696, marg. č. 8.

s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti. Tento pojem, třebaže není legálně definován, vyplývá z ustanovení § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách.

Je-li postup lékaře jednoznačně odborně chybný, hovoří se o tzv. postupu *non lege artis*.

Určitým kompromisem mezi pojmy *lege artis* a *non lege artis* je pojem *vitium artis*, vytvořený soudními znalci pro situace, kdy, třebaže byl postup lékaře odborně správný, projevil se u tohoto lékaře nedostatek zkušeností, vědomostí a umění, zejména se lékaři při manuálním výkonu nepodařilo provést jej tak dokonale, jak by to učinil zkušenější a erudovanější lékař.¹¹⁵

Podle Ptáčka nicméně tento pojem v praxi českých soudů nikdy akceptován nebyl, dle něj otázky soudců zpravidla směřovaly k tomu, zda postup lékaře byl či nebyl *lege artis*, a pakliže odpověď zněla, že postup byl „*vitium artis*“, znamenalo to, že nebyl *lege artis*.

V tomto ohledu lze dát Ptáčkově za pravdu, s poukázáním na rozsudek Nejvyššího soudu, v němž je pojem *vitium artis*, resp. pohled soudu na něj, vysvětlován. Nejvyšší soud zde oponuje žalované, která konstatuje, že *vitium artis* je pouze nezaviněným neúspěchem při poskytování zdravotní péče, a nikoliv pochybením úmyslným či nedbalostním. Vysvětluje jí, že i malá chyba nebo nezdar v jednom bodě jinak celkově správného postupu (jak pojem *vitium artis* popsal v dané kauze revizní znalec Laštovička) se považuje za nesprávnost postupu, a tedy i porušení povinnosti, a to sice neúmyslné a nevědomé, ale učiněné v nevědomé nedbalosti.¹¹⁶

Poukázat lze i na usnesení Nejvyššího soudu, v němž je judikováno, že: „*nedostatek umění v případě hrubě chybného a nekvalitního postupu nemůže vést k vyloučení odpovědnosti nejen v rovině občanskoprávní, ale ani v rovině trestní. O postup non lege artis jde i v případě, že sice postup při ošetření byl zvolen správně, ale chybné bylo jeho technické provedení. Na tom nic nemění ani usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1658/2019, kde se uvádí, že chyba v umění (vitium artis) může být způsobená selháním lidského faktoru, ale také může být výsledkem nepříznivé souhry okolností, které nemohlo být objektivně zabráněno.*“¹¹⁷

¹¹⁵ PTÁČEK, Radek. *Lege artis v medicíně*. Praha: Grada, 2013, s. 43.

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. října 2011, sp. zn. 25 Cdo 4223/2009.

¹¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2020, sp. zn. 7 Tdo 567/2020.

4.3.1 Svobodná volba pacienta

Před každým lékařským zákrokem musí lékař poučit pacienta o účelu a povaze zákroku a všech důsledcích a rizicích s tímto zákrokem spojených. Pacient na základě tohoto poučení musí před započítím zákroku vyslovit svůj svobodný, úplný a informovaný souhlas.¹¹⁸

Základním právem pacienta je tedy jeho svobodná volba, zda lékařem doporučenou péči přijme nebo zda se danému výkonu podrobí. Takovému právu odpovídá následná povinnost nést následky této volby, a tedy i strpět případně vzniklé komplikace, na které byl dopředu upozorněn.¹¹⁹

Z toho samozřejmě i vyplývá právo pacienta poskytnutí péče odmítnout (jakkoliv je nezbytná pro zachování života). To dovedl i Ústavní soud ve svém nálezu, v němž stanovil, že: „*i v oblasti poskytování zdravotní péče je třeba plně ctít zásadu svobody a autonomie vůle a možnost pacienta odmítnout poskytnutí péče, byť by byla i považována za nezbytnou pro zachování jeho života. Lékaři a další zdravotničtí pracovníci mohou takové osoby přesvědčovat, mohou se snažit je přimět ke změně jejich postoje, pokud je zjevně pro ně škodlivý, ale v konečném důsledku nemohou zabránit realizaci rozhodnutí o odmítnutí péče, které bylo učiněno na základě svobodné a vážné vůle dospělé svéprávné osoby, pouze z toho důvodu, že se domnívají, že toto rozhodnutí danou osobu poškozuje.*“¹²⁰

Zásadně však připuštěno není, aby lékař přijal požadavek pacienta na postup *non lege artis*. To lze dovést ze samotného znění § 30 TZ, který stanoví, že aby souhlas pacienta vylučoval protiprávnost lékařského zákroku, musí být tento zákrok v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe. Zákrok provedený *non lege artis* (bez ohledu na to, zda k němu poškozený vyslovil souhlas, nebo o něj dokonce výslovně žádal) je proto nutné považovat za protiprávní. Tento závěr lze dovést i z usnesení Nejvyššího soudu,¹²¹

¹¹⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 697, marg. č. 8.

¹¹⁹ VONDRÁČEK, Lubomír. *Pochybení a sankce při poskytování chirurgické péče*. Praha: Grada, 2008, s. 39.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 2. ledna 2017, sp. zn. I. ÚS 2078/16.

¹²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. března 2005, sp. zn. 7 Tdo 219/2005.

v němž ve shodě s trestněprávní naukou a ustálenou rozhodovací praxí soudů Nejvyšší soud vyjmenoval podmínky založení trestní odpovědnosti lékaře. Stanovil, že trestní odpovědnost lékaře je založena, pakliže kumulativně:

- 1) jednání lékaře bylo v rozporu s povinností poskytovat účelnou a hodnotnou péči (resp. bylo *non lege artis*),
- 2) jednání bylo lékařem zaviněné nejméně z nedbalosti,
- 3) následek relevantní z pohledu trestního práva byl v příčinné souvislosti s tímto jednáním.

4.3.2 Právo rodičky na postup *non lege artis*

Platí tedy, že pacient může odmítnout postup *lege artis*, ale nemůže požadovat konkrétní postup *non lege artis*. Ptáček ovšem podotýká, že v praxi se toto obecné pravidlo těší výjimkám, a to zejména v oblasti porodnictví, kde je požadavek rodičky (například na alternativní vedení porodu, císařský řez na přání či programovaný porod) často nadřazován nad povinnost lékaře postupovat *lege artis*. „*Porodník je trestán jak v případě, že přání rodičky nevyhověl, tak v případě, že vyhověl a porod skončil smrtí nebo postižením dítěte.*“¹²²

V této souvislosti lze poukázat například na usnesení Nejvyššího soudu, kde se senát zabýval případem žalovaného lékaře přivolaného po domácím porodu. Jelikož byl novorozenec porozen v domácím prostředí bez jakékoliv odborné asistence, lékař vzhledem k situaci na místě a stavu novorozence rozhodl o jeho převozu k hospitalizaci na lůžkové zdravotnické zařízení. Tak učinil bez souhlasu matky nezletilého, neboť byl veden obavou o osud dítěte. Rodiče se následně žalobou domáhali finančního odškodnění a písemné omluvy. Přestože Nejvyšší soud uznal postup lékaře jako postup *lege artis*, potvrdil rozsudek odvolacího soudu, kterým byl přiznán nárok žalobců. V odůvodnění usnesení Nejvyšší soud uvedl, že „*postup lékaře, který trval na tom, aby dítě bylo ihned převezeno do nemocnice, a to i bez matky, když matka s tímto nesouhlasila, nebyl správný. Na tom nic nemění to, že jeho postup byl veden strachem a obavou o osud dítěte v důsledku jeho nedostatečných osobních zkušeností. I když jeho postup byl lege artis,*

¹²² PTÁČEK, Radek. *Lege artis v medicíně*, s. 262.

*nadměrná, zbytečná péče, která z logiky věci nemůže být non lege artis, může na druhé straně představovat neoprávněný zásah do osobnostních práv žalobců, konkrétně do jejich soukromí.*¹²³

Ptáček dále pro příklad uvádí soudní spor, v němž rodička žalovala porodnici za postup *non lege artis*, neboť porod nebyl dostatečně monitorován, a tedy nebyla včas zjištěna hypoxie plodu. Ptáček přitom dodává, že předmětná porodnice je alternativním vedením porodů proslulá, a právě z toho důvodu i vyhledávána rodičkami, funguje zcela legálně a má smlouvu s Všeobecnou zdravotní pojišťovnou.¹²⁴

Ptáček patrně popisuje řízení u Okresního soudu v Trutnově.¹²⁵ V rámci něj rodiče dítěte, zesnulého krátce po porodu na následky nedostatku kyslíku, žalovali nemocnici s odůvodněním, že údajně při porodu nepostupovala *lege artis*, když porodník nezajistil kontinuální monitoring plodu. Podle žalované tak ale porodník neučinil pouze z toho důvodu, že sama rodička monitoring odmítala. K tomu však odvolací soud ve svém rozsudku uvedl, že *„jestliže žalovaná připustila, aby u porodu žalobkyně nebyla využita metoda kardiokografie, ačkoli důvodem absence tohoto způsobu monitorování plodu byl pouze zájem na pohodlí žalobkyně a snaha vyhovět jejímu přání, je správný závěr prvoinstančního soudu, že tato metoda nebyla využita bez relevantních důvodů.*“¹²⁶

Na druhou stranu v daném případě prokazatelně pochybila i žalovaná nemocnice. Ta totiž netrvala na podepsání negativního reversu rodičkou. Dle jejího tvrzení bylo v průběhu porodu žalobkyni ústně vysvětleno, že by bylo vhodnější kontinuální monitorování CTG.¹²⁷ Žalovaná už ale nepovažovala za nutné toto vysvětlení provádět písemnou formou a rodičku ve fázi probíhajícího porodu nutit k podepisování listin, a to s ohledem na její duševní pohodu a klid při porodu. I z následných svědeckých výpovědí vyplynulo, že na odmítnutí monitoringu nebyl sepsán negativní revers, neboť podle žalované k tomu

¹²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2010, sp. zn. 30 Cdo 4630/2017.

¹²⁴ PTÁČEK, Radek. *Lege artis v medicíně*, s. 246.

¹²⁵ Rozsudek Okresního soudu v Trutnově ze dne 31. března 2009, sp. zn. 30 C 208/2007.

¹²⁶ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 3. prosince 2009, sp. zn. 26 Co 319/2009.

¹²⁷ Kardiokografie (nebo také CTG) je metoda monitorace plodu pomocí současného záznamu fetální srdeční frekvence a děložních stahů.

nebyl důvod, porod probíhal za dobré spolupráce s rodičkou a nebylo třeba ji zneklidňovat tím, že když se postupu nepodrobí, může se narodit mrtvé dítě.

Byť jsou tedy ze zdravotnické dokumentace patrné záznamy o odmítání monitoringu žalobkyní, vzhledem k absenci písemného reversu absentuje také průkazné odsouhlasení alternativního průběhu porodu žalobkyní. Právě absence písemného reversu byla při rozhodování odvolacího soudu v daném případě stěžejní, a ten proto potvrdil odsuzující rozsudek prvostupňového soudu.

Ptáček upozorňuje, že z důvodu tohoto vysokého právního rizika pro porodníky ubývá lékařů, kteří by byli ochotni se porodnictví věnovat. Dodává, že *„je pozoruhodné, jak stát, který v jiných oblastech administrativně a právně brání riziku sebepoškození, právě zde nechává pro možnost sebepoškození široký prostor. Pojede-li rodička k porodu nepřipoutaná, bude sankcionována. Bude-li poté požadovat alternativní vedení porodu, má na to právo.“*¹²⁸

¹²⁸ PTÁČEK, Radek. *Lege artis v medicíně*, s. 264.

5. PŘÍPUSTNÉ RIZIKO

Institut přípustného rizika je, jakožto okolnost vylučující protiprávnost, definován v ustanovení § 31 TZ. Jeho podstatou je, že třebaže výkon určité společensky prospěšné činnosti (například ve vědeckých a výzkumných oborech) ohrožuje nebo porušuje zájem chráněný trestním zákonem, toto ohrožení a porušení nemusí být při splnění určitých podmínek trestným činem.

Pro naplnění podmínek přípustného rizika je v první řadě nutné, aby sledovaného společensky prospěšného cíle nebylo možné docílit jinak, než právě rizikovou činností (zásada subsidiarity). Zároveň pravděpodobnost společensky očekávaného prospěšného výsledku musí být podstatně vyšší než pravděpodobnost nežádoucích následků (zásada proporcionality). Podle důvodové zprávy k ustanovení § 31 TZ však nejde pouze o maximalizaci možných výhod na jedné straně a minimalizaci možných ztrát na straně druhé, ale také o vztah k veřejnému zájmu, zásadám lidskosti i morálním pravidlům.¹²⁹ Z toho důvodu zásadně není přípustné podniknout rizikové jednání, které by sice na jedné straně potenciálně mohlo mít významně kladné výsledky, ale zároveň i katastrofální následky, třebaže jejich pravděpodobnost není příliš velká.

Dále je nepřípustné vyloučení trestní odpovědnosti u tzv. amatérských experimentů, jichž se dopouští nekvalifikované osoby. Naopak rozhodnutí o činnosti spojené s rizikem může učinit pouze oprávněná osoba, pro kterou toto oprávnění vyplývá z jejího zaměstnání, postavení, povolání nebo funkce (tzv. oprávněná osoba) a pouze se znalostí nejnovějších pokroků vědy a techniky (rozhodování *lege artis*).

V neposlední řadě je nutné, aby všechny osoby, jejichž život nebo zdraví by rizikovou činností mohly být ohroženy, vyslovily informovaný souhlas s daným podstupovaným rizikem.

Výkon přípustného rizika zároveň nesmí být v rozporu s výslovným zákazem právní normy, veřejným zájmem a dobrými mravy.¹³⁰

¹²⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

¹³⁰ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 700–704, marg. č. 7.

5.1 Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy

Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy je v praxi sporná a dosud nebyla definitivně vyřešena ani teoreticky. Objevuje se hned několik hypotéz, které se tímto problémem zabývají.

Na jedné straně stojí autoři (například Gardiner a Felix¹³¹) prosazující teorii tzv. absolutní sportovní imunity. Ti jsou toho názoru, že sportovci by měli být zcela vyloučeni z trestní odpovědnosti za úrazy způsobené během sportovní aktivity a jejich jednání by mělo být projednáváno toliko před sportovními orgány.¹³² Tento přístup však poměrně razantně odmítá Nejvyšší soud ve svém usnesení, kde stanoví, že: „(...) *nesdílí názor obviněného J. B., podle něhož cokoli, co se odehrává v rámci sportu, je nutno posuzovat toliko na základě příslušných sportovních pravidel a že je snad vyloučena ingerence práva i ve formě trestní odpovědnosti sportovců. Nelze rovněž omezovat trestní odpovědnost jen na úmyslné jednání, ale trestní sankce přichází v úvahu i v závažnějších případech zavinění z nedbalosti.*“¹³³

Na druhé straně jsou pak autoři (například Grayson a Bond¹³⁴) požadující trestní stíhání všech osob, které v rámci sportovní aktivity způsobí svému soupeři určitý škodlivý následek, v takovém případě se hovoří o tzv. teorii rigidního uplatňování právního řádu. Akceptování takové teorie by však prakticky postavilo veškeré kontaktní sporty mimo zákon. Negativním důsledkem jejího uplatňování by pak bylo snížení atraktivnosti sportu jako takového, a to na straně aktivních sportovců, kteří by od sportovních aktivit upustili z důvodu vysokého rizika potenciálního trestního stíhání. Ubylo by ale nejspíše i pasivních účastníků sportovních aktivit, resp. diváků různých sportovních utkání, kteří

¹³¹ GARDINER, Simon a Alexandra FELIX. *Juridification of the Football Field: Strategies for Giving Law the Elbow*. Marquette sports Law Journal, 1995.

¹³² KRÁLÍK, Michal. *Právo ve sportu*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 124.

¹³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. března 2007, sp. zn. 3 Tdo 1355/2006.

¹³⁴ GRAYSON, E. a C. BOND. *Making foul play a crime*. Solicitors journal, 1993.

sport sledují mimo jiné i z důvodu vysoké míry v něm vyskytující se dramatičnosti, tvrdosti, emocionálního náboje a vzrušení, a s tím spojené vyšší rizikovosti.¹³⁵

Určitou zlatou střední cestou mezi těmito dvěma přístupy je pak (u nás nejvíce prosazovaná) tzv. teorie částečné sportovní imunity, v rámci níž trestní stíhání sportovce vyloučeno není, pakliže jeho jednání překročilo určitý práh tolerance, například porušili hrubě sportovní pravidla a tím způsobil závažné zranění svému protihráči. V této souvislosti lze poukázat například na usnesení Nejvyššího soudu, v němž se Senát zabýval horolezcem, kterému proklouzl konec lana jisticí pomůckou z důvodu hrubého porušení základních pravidel jištění.¹³⁶ Tato pravidla přitom horolezec dobře znal a byl si jich vědom. V důsledku jejich porušení došlo k pádu a těžkému zranění druhého jištěného horolezce. Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí nižších soudů, kterými byl jisticí horolezec uznán vinným.

Určitá míra škodlivého jednání sportovce je však v rámci teorie částečné sportovní imunity akceptována s ohledem na rizikovost sportovních aktivit. V souvislosti se sportem tak lze uvažovat nad aplikací institutu svolení poškozeného a přípustného rizika.¹³⁷

5.1.1 Teorie přípustného rizika

Jak již bylo výše zmíněno, pro připuštění rizikové činnosti je nutné, aby byla uskutečněna za účelem dosažení společensky prospěšných hodnot, resp. aby směřovala k dosažení obecného blaha. Dle Ščerby s Fryštákem lze mezi společensky prospěšné činnosti řadit kromě výzkumu, vývoje či medicínské aktivity, i aktivity sportovní, nicméně s odkazem na usnesení Nejvyššího soudu¹³⁸ upozorňují na to, že zásadně nemůže jít o aktivity ryze soukromé, směřující například výhradně k vlastnímu obohacení.¹³⁹

¹³⁵ KRÁLÍK, Michal. *Právo ve sportu*, s. 124.

¹³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. července 2019, sp.zn. 6 Tdo 425/2019.

¹³⁷ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 641, marg. č. 3.

¹³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2019, sp. zn. 8 Tdo 1625/2018.

¹³⁹ ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář, 1. vydání (2. aktualizace)*, § 31, marg. č. 4.

I důvodová zpráva k ustanovení § 31 TZ udává, že přípustné riziko v zásadě pokrývá všechny případy tohoto rizika, a to včetně rizik souvisejících se sportovními aktivitami (boxeři, hokejisté, automobiloví závodníci apod.).¹⁴⁰

Dle Gřivny je však sporné, zda lze na sport přípustné riziko vztáhnout. V této souvislosti pak z hlediska diskutabilnosti vyzdvihuje především postavení amatérských sportovců.¹⁴¹ Ti totiž nesplňují podmínku výkonu rizikové činnosti v rámci zaměstnání, postavení, povolání nebo funkce, přesto ale ve společnosti z hlediska četnosti hrají významnou roli.

5.1.2 Teorie svolení poškozeného

Každá osoba, která přistupuje k výkonu sportovní aktivity, musí počítat s určitým rizikem vzniku zranění, lze se tedy domnívat, že s případným vznikem zranění vyslovuje konkludentní souhlas.

Teorie svolení poškozeného je prosazována v anglické judikatuře¹⁴², a to především s poukázáním na disciplínu boxu, neboť právě v této disciplíně je hlavním cílem boxera srazit svého soupeře k zemi (tzv. knockout), přičemž tohoto cíle je dosaženo užitím úderů, které jistě ublížení na zdraví soupeři způsobují, když právě výsledkem knockoutu je, že boxer není schopen se do deseti sekund postavit na nohy. Třebaže ale boxer úmyslně způsobuje svému soupeři zranění různé závažnosti, není za své jednání trestně odpovědný. Tuto trestní neodpovědnost lze vysvětlit například tím, že zraněný soupeř dal před započatím boje souhlas ke všemu, co je v souladu s pravidly dané disciplíny, jakkoliv je to zdraví nebo život ohrožující.

V českém právním řádu je takovému názoru ale spíše oponováno: „*Sportovec nedává souhlas s možností úrazu, ale spíše akceptuje sportovní pravidla, která by měla naopak chránit zdraví sportovců. V žádném případě nedává souhlas se zásahem do své tělesné integrity.*“¹⁴³

¹⁴⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

¹⁴¹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 700–701, marg. č. 1.

¹⁴² KRÁLÍK, Michal. Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). *Trestněprávní revue*. 2006, č. 8, s. 228–236.

¹⁴³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*, s. 641, marg. č. 3.

Teorii svolení poškozeného dle Lukášové¹⁴⁴ spíše nelze přijmout, když samotné ustanovení TZ vylučuje možnost udělení svolení k ublížení na zdraví nebo usmrcení. Lukášová navíc upozorňuje, že i kdyby sportovec tento konkludentní souhlas dal, bylo by to svolení spíše k lehčímu typu zranění, nikoliv k úrazu závažného charakteru, které by sportovce z provozování dalších sportovních aktivit vyřadilo na delší dobu. S Lukášovou se v tomto ohledu lze ztotožnit a teorii svolení poškozeného v souvislosti se sportovními úrazy proto odmítnout.

Naopak je možné se přiklonit k teorii přípustného rizika. Lze totiž uzavřít, že sport je specifickým druhem společensky prospěšné činnosti, při němž bohužel nezdědka dochází k újmě na zdraví, v méně častých případech pak i k usmrcení. Shodně s Kocinou je však nutno podotknout, že pro sport by měly být hranice přípustného rizika uplatňovány podstatně benevolentnějším způsobem, než je tomu v jiných oblastech společensky prospěšné činnosti.¹⁴⁵

Pakliže nebudou splněny všechny podmínky přípustného rizika, jak je tomu kupříkladu v případě amatérských sportovců, kteří nesplňují podmínku výkonu sportovní aktivity v rámci svého povolání, je na místě ve shodě s Kocinou uplatňovat mnohem častěji a více materiální korektiv vyplývající z ustanovení § 12 odst. 2 TZ, tedy trestně stíhat pouze ta nejškodlivější jednání v případech, kdy se ostatní právní prostředky jeví jako neúčinné. U amatérských sportovců přichází v úvahu i aplikace dovolené činnosti, jakožto speciální okolnosti vylučující protiprávnost.¹⁴⁶

Kocina také upozorňuje na nově se objevující otázky, zda by v českém právu neměla existovat speciální okolnost (tzv. přípustné riziko sportovců), která by vylučovala protiprávnost některých sportovních aktivit.¹⁴⁷

¹⁴⁴ LUKÁŠOVÁ, Marcela. *Institut svolení poškozeného a jeho uplatnění nejen v judikatuře*, s. 60–66.

¹⁴⁵ KOCINA, Jan. Přípustné riziko ve sportu. *Bulletin advokacie*. 2016, č. 1–2, s. 28–34.

¹⁴⁶ BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*, s. 172.

¹⁴⁷ Češi dumají, jak trestat korupci a surovce ve sportu. Novela? Řeší jen peníze. *Deník* [online]. 2015 [cit. 01.06.2024]. Dostupné z: https://www.denik.cz/ostatni_sport/cesi-dumaji-jak-trestat-korupci-a-surovce-ve-sportu-novela-resi-jen-penize-20151103.html.

ZÁVĚR

Tato práce se soustředila na rozebrání aktuálních otázek okolností vylučujících protiprávnost, jako jednoho ze stěžejních institutů trestního práva. Práce se předně snažila vyložit základní podmínky aplikace tohoto institutu. V souvislosti s tímto rozbohem předkládala různé názory odborné veřejnosti a judikatury vrcholných soudů a za pomoci analytické metody tyto názory kriticky srovnávala. Autorka se posléze vždy snažila najít odpověď na otázku, který z těchto výkladů lépe vyhovuje trestnímu právu jako celku.

V první řadě se práce zabývala krajní nouzí, kde dospěla k závěrům, že přestože je třeba pro aplikaci tohoto institutu splnit podmínku subsidiarity, nelze po jednotlivých osobách požadovat, aby volily nejméně škodlivou alternativu jednání. Zároveň může v některých případech krajní nouze svědčit i původci, který nebezpečí vyvolal, respektive provokatérovi krajní nouze. V závěru této kapitoly pak práce rozebrala podmínku proporcionality a pravidla pro prioritizaci pacientů ve zdravotnictví.

Posléze byl prostor věnován nutné obraně. Práce především rozebrala povahu odvráceného útoku, který nejen že nemusí být kryt úmyslným zaviněním, lze připustit i jeho nezaviněné spáchání. Proto je možné uplatnit právo na nutnou obranu i proti osobě trestně neodpovědné, například proti dítěti či duševně nemocnému, nepřičetnému člověku. Útok dle závěrů práce může mít i formu opomenutí či déletrvajícího psychického nátlaku. Nutná obrana tak při splnění podmínek svědčí i ženě, která usmrtí svého manžela z důvodu dlouhodobého psychického týrání. Rovněž se práce přiklání k závěru, že nutná obrana může být aplikována i v případě ochrany majetkových zájmů. Při splnění konkrétních podmínek lze v rámci nutné obrany připustit i preventivní užití automatizovaných zbraňových systémů.

V následující kapitole se práce soustředila na svolení poškozeného. Za pomoci srovnávacích kazuistik pak práce zkoumala, proč je vhodnější vzhledem ke způsobilosti udělit svolení použít zásady o přičetnosti dle trestního práva a proč je možné udělit svolení i prostřednictvím zástupce. Dále práce rozebrala případy, kdy má pacient svobodu autonomie vůle a kdy může rozhodovat o své osobní integritě v rámci poskytování zdravotních služeb. V tomto ohledu se práce zaměřila na kontroverzní téma práv rodiček na postup *non lege artis* během porodu.

V kapitole o přípustném riziku se práce především zabírala otázkou, jak z hlediska odpovědnosti posuzovat zranění vzniklá při sportu. Byť má teorie svolení poškozeného mnoho zastánců, konformitě právního řádu vyhovuje spíše teorie přípustného rizika, jelikož je výkon sportu druhem společensky prospěšné činnosti. Ani tato teorie však není dostatečně přiléhavá, když ji nelze aplikovat v případě amatérských sportovců. U těch přichází v úvahu například aplikace dovolené činnosti, jakožto speciální okolnosti vylučujících protiprávnost.

Byť není právní úprava okolností vylučujících protiprávnost příliš rozsáhlá, sporné otázky v rámci odborné literatury i judikatury jsou přesto velice četné. Práce se tak snažila přiblížit některé z těchto otázek a zamyslet se nad jejich možným řešením.

I nadále zůstávají okolnosti vylučující protiprávnost velmi aktuálním a zásadním tématem. Lze se přitom domnívat, že z důvodu významnosti oblasti úpravy, si tento status institut ponechá i do budoucna. S ohledem na zachování právní jistoty by ale některé otázky bylo nejvhodnější vyřešit změnou zákona. Nedostatečná je pak zejména právní úprava obrany žen proti psychickému domácímu týrání.

Autorka se přesto přiklání k závěru, že právní úprava okolností vylučující protiprávnost je zpracována poměrně precizně. Je však důležité se i nadále stavět k tomuto institutu s nutnou mírou obezřetnosti.

SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK

„TZ“ nebo „trestní zákoník“	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
„OZ“ nebo „občanský zákoník“	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
„TŘ“ nebo „trestní řád“	zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
zákon o odpovědnosti za přestupky	zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů
zákon o zdravotních službách	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
IP	intenzivní péče
CTG	metoda monitorace plodu pomocí současného záznamu fetální srdeční frekvence a děložních stahů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použité literatury

BORČEVSKÝ, Pavel. *Trestní právo hmotné v otázkách a odpovědích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008.

GARDINER, Simon a Alexandra FELIX. Juridification of the Football Field: Strategies for Giving Law the Elbow. *Marquette sports Law Journal*, 1995.

GAWRON, Tomáš. Následky obranného jednání ve sféře třetí osoby – nutná obrana, nebo krajní nouze? *Bulletin advokacie*. 2022, č. 4

GRAYSON, E. a C. BOND. Making foul play a crime. *Solicitors journal*, 1993.

CHMELÍK, Jan, František NOVOTNÝ a Simona STOČESOVÁ. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.

JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné: Obecná část, Zvláštní část*. 8. vyd. Praha: Leges, 2022.

KLAPAL, Vít. Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost. *Trestněprávní revue*. 2005, č. 10

KOCINA, Jan. Přípustné riziko ve sportu. *Bulletin advokacie*. 2016, č. 1–2

KRÁLÍK, Michal. Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). *Trestněprávní revue*. 2006, č. 8

KRÁLÍK, Michal. *Právo ve sportu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.

KRUPKA, Vladimír. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: Armex publishing, 2012.

KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*. 1998, č. 10

KUCHTA, Josef. Nutná obrana. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 1999. *Spisy Právnické Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně* 226.

- LUKÁŠOVÁ, Marcela. Institut svolení poškozeného a jeho uplatnění nejen v judikatuře. *Trestněprávní revue*. 2019, č. 3
- MELZER, Filip. Soukromoprávní význam jednání v krajní nouzi. *Právní rozhledy*. 2014, č. 15–16
- NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*. 4. vyd. Praha: Aspi Publishing, 2003.
- PELC, Vladimír. *Krajní nouze v trestním právu*. Praha: Leges, 2021.
- PTÁČEK, Radek. *Lege artis v medicíně*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013.
- PŮRY, František. Souhrn aktuální judikatury – V. Nutná obrana v trestním právu. *Trestněprávní revue*. 2007, č. 8
- SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání*. 1. vyd. Praha: Orac, 2003. Systém českého trestního práva.
- ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2023.
- ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2022.
- ŠAVGULIDZE, T. G. *Neobchodimaja oborona*. Tbilisi: Mecniereba, 1966.
- ŠČERBA, Filip et al. *Trestní zákoník: Komentář*. 1. vydání (2. aktualizace). 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2022.
- ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011.
- VOKOUN, Rudolf. Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Monographia 53*.
- VONDRÁČEK, Lubomír. *Pochybení a sankce při poskytování chirurgické péče*. Praha: Grada, 2008.
- VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. 2. vyd. Praha: proFem, 2008.
- WALKER, Lenore E. *The Battered Woman*. New York: Harper & Row, 1979.

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 1. října 2002, sp. zn. 317/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 2. ledna 2017, sp. zn.: I. ÚS 2078/16.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 22. listopadu 1929, č.j. Zm I 574/29.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 12. března 1963, sp. zn. 1 Tz 7/63.

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 3. prosince 2009, sp. zn. 26 Co 319/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2001, sp. zn. 7 Tz 302/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. října 2011, sp. zn. 25 Cdo 4223/2009.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. února 2021, č. j. 8 As 380/2018-31.

Rozsudek Okresního soudu v Trutnově ze dne 31. března 2009, sp. zn. 30 C 208/2007.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

Stanovisko pléna Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 2. července 1965, sp. zn. Pls 5/65.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. března 2007, sp. zn. 3 Tdo 1355/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. prosince 1980, sp. zn. 3 To 72/80.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2014, sp. zn. 11 Tdo 1392/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2020, sp. zn. 7 Tdo 567/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. července 2019, sp.zn. 6 Tdo 425/2019.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. dubna 2023, sp. zn. 4 Tdo 299/2023.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. listopadu 2013, sp. zn. 5 Tdo 985/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. března 2005, sp. zn. 7 Tdo 219/2005.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22.října 2014, sp. zn. 5 Tdo 1283/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. listopadu 2015, sp. zn. 8 Tdo 1337/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. února 2019, sp. zn. 8 Tdo 1625/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2010, sp. zn. 30 Cdo 4630/2017.

Seznam ostatních zdrojů

DIVIŠOVÁ, Zuzana. Automatická obranná zařízení, nástražné systémy. *epravo.cz* [online]. 2013 [cit. 08.06.2024]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>.

DOLEŽAL, Tomáš. Konflikt povinností jako okolnost vylučující protiprávnost – východisko pro úvahy o možné prioritizaci pacientů v případě nedostatku zdrojů – *Zdravotnické právo a bioetika*. [online]. 2020 [cit. 10.05.2024]. Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/konflikt-povinnosti-jako-okolnost-vylucujici-protipravnost-vychodisko-pro-uvahy-o-mozne-prioritizaci-pacientu-v-pripade-nedostatku-zdroju/>.

LUXOVÁ, Lucie. Subsidiarita krajní nouze jako preference řešení způsobujícího co nejmenší možnou škodu? *Bulletin advokacie* [online]. 2015 [cit. 14.05.2024]. Dostupné

z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/subsidiarita-krajni-nouze-jako-preference-reseni-zpusobujiciho-co-nejmensi-moznou-skodu?browser=full>.

Češi dumají, jak trestat korupci a surovce ve sportu. Novela? Řeší jen peníze. *Deník* [online]. 2015 [cit. 01.06.2024]. Dostupné z: https://www.denik.cz/ostatni_sport/cesi-dumaji-jak-trestat-korupci-a-surovce-ve-sportu-novela-resi-jen-penize-20151103.html.

NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE V ČESKÉM JAZYCE

Aktuální otázky okolností vylučující protiprávnost

ABSTRAKT

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou tradičním institutem trestního práva, který stanoví výjimky i v tak stěžejní oblasti, jako je odpovědnost za trestné činy. Tyto okolnosti způsobují, že při splnění zákonem daných podmínek, není konkrétní čin od svého počátku protiprávní a trestný.

K okolnostem vylučujícím protiprávnost je nutné přistupovat s určitou mírou zdrženlivosti, vzhledem k tomu, že ospravedlňují osoby k odstraňování vzniklého nebezpečí bez obav z trestního postihu. Tím ale mnohdy dochází k zásahu do základních práv třetích osob. Při jejich výkladu je proto zásadní stavět se odpovědně nejen k obsahu jednotlivých podmínek, ale především k posuzování jejich splnění.

S ohledem na to, že je při tomto posuzování zohledňována jedinečnost konkrétních situací a specifické postavení pachatelů činů jinak trestných, není vždy snadné rozhodnout, zda byly či nebyly podmínky splněny. I to vede ke vzniku rozličného množství otázek, na které se odborníci v rámci rozsáhlých diskusí snaží nalézt odpovědi. Práce si tak dává za cíl některé z těchto otázek přiblížit a zamyslet se nad jejich možným řešením. K naplnění cíle práce je použita analytická metoda, s prvky metody filozofické a komparativní.

V první řadě se práce zabývá krajní nouzí, kde dospívá k závěru, že přestože je třeba pro aplikaci tohoto institutu splnit podmínku subsidiarity, nelze po jednotlivých osobách požadovat, aby volily nejméně škodlivou alternativu jednání. Zároveň může v některých případech krajní nouze svědčit i původci, který nebezpečí vyvolal, respektive provokatérovi krajní nouze. V závěru této kapitoly pak práce rozebírá podmínku proporcionality a pravidla pro prioritizaci pacientů ve zdravotnictví.

Posléze je prostor věnován nutné obraně. Práce především rozebírá povahu odvráceného útoku, který nejen že nemusí být kryt úmyslným zaviněním, lze připustit i jeho nezaviněné spáchání. Proto je možné uplatnit právo na nutnou obranu i proti osobě trestně neodpovědné, například proti dítěti či duševně nemocnému, nepřičetnému člověku. Útok může mít i formu opomenutí či déletrvajícího psychického nátlaku. Nutná obrana tak při

splnění podmínek svědčí i ženě, která usmrtí svého manžela z důvodu dlouhodobého psychického týrání. Rovněž může být nutná obrana aplikována i v případě ochrany majetkových zájmů. Při splnění konkrétních podmínek lze v rámci nutné obrany připustit i preventivní užití automatizovaných zbraňových systémů.

V následující kapitole se práce soustředí na svolení poškozeného. Za pomoci srovnávacích kazuistik zkoumá, proč je vhodnější vzhledem ke způsobilosti udělit svolení použít zásady o přičetnosti dle trestního práva a proč je možné udělit svolení i prostřednictvím zástupce. Dále práce rozebírá případy, kdy má pacient svobodu autonomie vůle a kdy může rozhodovat o své osobní integritě v rámci poskytování zdravotních služeb. V tomto ohledu se práce zaměřuje na kontroverzní téma práv rodiček na postup *non lege artis* během porodu.

V kapitole o přípustném riziku se práce zabývá otázkou, jak z hlediska odpovědnosti posuzovat zranění vzniklá při sportu. Byť má teorie svolení poškozeného mnoho zastánců, konformitě právního řádu vyhovuje spíše teorie přípustného rizika, jelikož je výkon sportu druhem společensky prospěšné činnosti. Ani tato teorie však není dostatečně přiléhavá, když ji nelze aplikovat v případě amatérských sportovců. U těch přichází v úvahu například aplikace dovolené činnosti, jakožto speciální okolnosti vylučujících protiprávnost.

KLÍČOVÁ SLOVA

krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko

NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE

Current issues of conditions precluding illegality of an act

ABSTRACT

Circumstances precluding illegality are a traditional institution of criminal law, which provides exceptions even in such a crucial area as liability for criminal offences. These circumstances mean that if the statutory conditions are met, a particular act is not illegal from its inception and is therefore not punishable.

Circumstances precluding illegality must be treated with a certain degree of restraint, given that they justify persons to eliminate the danger created without fear of criminal sanctions. However, this often results in an interference with the fundamental rights of third parties. In interpreting them, therefore, it is essential to be responsible not only regarding the content of the individual conditions, but above all regarding the assessment of their fulfilment.

Given that this assessment considers the uniqueness of situations and the specific position of the perpetrators of otherwise criminal acts, it is not always easy to decide whether the conditions have been met. This, too, gives rise to a variety of questions, to which experts have sought to find answers in extensive discussions. The aim of this thesis is thus to approach some of these questions and to reflect on possible solutions. The analytical method, with elements of the philosophical and comparative methods, is used to achieve this goal.

The thesis first deals with extreme emergency, concluding that, although the condition of subsidiarity must be met for the application of this institute, individuals cannot be required to choose the least harmful alternative of action. At the same time, in some cases, the extreme emergency may also testify to the originator of the danger or the instigator of the extreme emergency. The thesis then concludes this chapter by discussing the proportionality condition and the rules for prioritizing patients in health care.

Space is then devoted to the self-defence. The thesis primarily discusses the nature of averted assault, which not only does not have to be covered by intentional fault, but its unintentional commission can also be admitted. Therefore, it is possible to assert the right

of self-defence even against a criminally irresponsible person, for example, a child or a mentally ill, insane person. The attack may also take the form of an omission or prolonged psychological pressure. Thus, a woman who kills her husband because of long-term psychological abuse can also act in self-defence if the conditions are met. Self-defence may also be applied in the case of the protection of property interests. If specific conditions are met, the preventive use of automated weapon systems may also be admitted as part of self-defence.

In the following chapter, the thesis focuses on the consent of the victim. Using comparative case studies, it examines why it is preferable, given the capacity to give consent, to apply the principles of sanity under criminal law and why consent can also be given through a representative. The thesis then discusses cases where the patient has freedom of autonomy of will and where the patient can make decisions about his or her personal integrity in the context of the provision of health services. In this regard, the thesis focuses on the controversial topic of the rights of women in labour to *non lege artis* procedures during childbirth.

In the chapter on admissible risk, the thesis addresses the question of how to assess injuries sustained during sport from a liability perspective. Although the theory of consent of the injured party has many proponents, the conformity of the legal system is more suited to the theory of admissible risk, since the practice of sport is a type of socially beneficial activity. However, even this theory is not sufficiently fitting since it cannot be applied in the case of amateur athletes. In the case of the latter, for example, the application of permissible activity as a special circumstance precluding illegality comes into play.

KEYWORDS

extreme emergency, self-defence, consent of the victim, admissible risk